

Kyberšikana jako forma šikanování mezi žáky základních škol v Soběslavi a v Českých Budějovicích.

Cyberbullying as a form of bullying among pupils of primary
schools in Sobeslav and Ceske Budejovice.

Bc. Miroslav Hlásek

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta aplikované informatiky

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Miroslav HLÁSEK**
Osobní číslo: **A08744**
Studijní program: **N 3902 Inženýrská informatika**
Studijní obor: **Učitelství informatiky pro základní a střední školy**
Téma práce: **Kyberšikana jako forma šikanování mezi žáky základních škol v Soběslavi a v Českých Budějovicích.**

Zásady pro vypracování:

1. Provedte literární rešerši na téma šikana a kyberšikana.
2. Zkompletujte a zpracujte odborně orientovanou literaturu k tématu diplomové práce.
3. Formulujte cíle práce.
4. Zvolte a zpracujte vhodné metodiky pro praktickou část práce.
5. Realizujte pedagogický výzkum ke zvolenému tématu.
6. Zpracujte a vyhodnoťte získaná data z výzkumného šetření a interpretujte je.
7. Formulujte závěr práce a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. AUGER, Marie -- Therese, BOUCHARLAT, Christiane. Učitel a problémový žák. Strategie pro řešení problémů s kázní a učením. Praha : Portál, 2005. 128 s. ISBN 80-7178-907-0.
2. ČEVELA, Rostislav, ČELEDOVÁ, Libuše, DOLANSKÝ, Hynek. Výchova ke zdraví pro střední zdravotnické školy. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 112 s. ISBN 978-80-247-2860-5.
3. KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
4. KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha : Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
5. KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 152 s. ISBN 80-7178-945-3.
6. MACHÁČKOVÁ, Pavla. Kyberšikana: ubližování bez hranic?. Psychologie dnes. 2007, roč. 13, č. 9, s. 50-53. ISSN 1212-9607.
7. MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Komunikace ve škole. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1995. 212 s. ISBN 80-210-1070-3.
8. MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
9. ŘÍČAN, Pavel. Agresivita mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

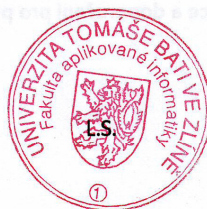
19. února 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

31. května 2010

Ve Zlíně dne 19. února 2010

prof. Ing. Vladimír Vašek, CSc.
děkan

prof. Ing. Vladimír Vašek, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá problematikou šikanování žáků na II. stupni ZŠ E. Beneše v Soběslavi a ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích. Teoretická část je rozdělena do dvou částí. První část vysvětluje problematiku šikanování a objasňuje, jak k ní dochází, či jakým způsobem a v jakém prostředí vzniká. Druhá část se zabývá jednou z nejčastějších forem šikany v této době – kyberšikanou. Vysvětluje její specifické projevy a rozdíly od šikany běžné. Na příkladech ukazuje, jakým způsobem se kyberšikana nejčastěji projevuje, a kde všude může být přítomná. Praktická část je částí výzkumnou. Byl proveden výzkum formou dotazníkového šetření, který zjistil přítomnost šikanování a kyberšikanování na II. stupni ZŠ E. Beneše v Soběslavi a ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Klíčová slova: agresivita, kyberšikana, šikana, škola, výchovné problémy

ABSTRACT

This diploma thesis is about the problems with bullying and cyber-bullying in the higher classes in the primary school E. Benese in Sobeslav and the primary school J.S. Baara in Ceske Budejovice.

The theoretical part is divided into two parts. In the first part the problems of bullying are explained. It brings out how the bullying happens or in what way and where it occurs. The second part is about one of the most common forms of bullying nowadays - cyber-bullying. Its specific symptoms and differences compared to normal bullying are described here. The examples show how cyber-bullying appears most frequently and where it can be present. The practical part is aimed at the research. The research was done in the form of a questionnaire and found the presence of bullying and cyber-bullying in the higher classes of the primary schools in Sobeslav and Ceske Budejovice.

Key words: aggression, cyber-bullying, bullying, school, educational problems

Děkuji paní Ing. Mgr. Svatavě Kašpárkové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za její odborné vedení, cenné rady a připomínky, kterými mi pomohla při jejím vypracování.

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové/bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty aplikované informatiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové/bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně

.....
podpis diplomanta

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŠIKAN A ŠIKANOVÁNÍ	12
1.1 PROČ K ŠIKANĚ DOCHÁZÍ?.....	13
1.2 USPOKOJENÍ ZÁKLADNÍCH POTŘEB	16
1.3 FORMY ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	18
1.3.1 Žák : učitel.....	18
1.3.2 Učitel : žák	19
1.3.3 Rodič : učitel	20
1.3.4 Učitel : rodič.....	21
1.3.5 Učitel : učitel	21
1.3.6 Ředitel : učitel	22
1.4 METODY ŠIKANOVÁNÍ	23
1.5 PĚT STUPŇŮ ONEMOCNĚNÍ SOCIÁLNÍ SKUPINY	23
1.5.1 První fáze (zrod ostrakismu)	24
1.5.2 Druhá fáze (fyzická agrese a přitvrzování manipulace)	25
1.5.3 Třetí fáze (vytvoření jádra).....	27
1.5.4 Čtvrtá fáze (vytváření norem agresorů).....	29
1.5.5 Pátá fáze (totalita – dokonalá šikana).....	30
2 KYBERŠIKAN A	32
2.1 ROZDÍLY ŠIKANY A KYBERŠIKANY	32
2.1.1 Anonymita.....	32
2.1.2 Agresor	33
2.1.3 Oběť	33
2.1.4 Místo	34
2.1.5 Čas.....	34
2.1.6 Kontrola.....	35
2.2 NEJČASTĚJŠÍ PROJEVY KYBERŠIKANY	35
2.2.1 Pomlouvání prostřednictvím internetu a mobilního telefonu.....	35
2.2.2 Natáčení fyzického napadení oběti.....	37
2.2.3 Vyvedení oběti z rovnováhy spojené s natáčením videozáznamu.	39
2.2.4 Odhalování cizích tajemství.....	41
2.2.5 Obtěžování a pronásledování oběti	41
2.2.6 Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně.....	42
2.3 ZPŮSOBY PREVENCE.....	44
2.3.1 Rady pro rodiče	44
2.3.2 Rady pro děti	45
II PRAKTICKÁ ČÁST	47
3 VLASTNÍ PRŮZKUM	48

3.1	CÍLE PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	48
3.2	PŘEDVÝZKUM.....	49
3.3	SPECIFIKACE VÝZKUMNÉHO VZORKU	49
3.3.1	Fakta o subjektech zkoumání	49
3.4	PLÁN VÝZKUMU	50
3.5	NÁVRH VÝZKUMU	51
3.6	FORMULACE OTÁZEK.....	51
3.7	VYTVOŘENÍ DOTAZNÍKU.....	52
3.8	TESTOVÁNÍ DOTAZNÍKU	52
4	HYPOTÉZY.....	53
5	VÝSLEDKY PRŮZKUMU	54
5.1	MNOŽSTVÍ RESPONDENTŮ	54
5.2	SOUHRN ODPOVĚDÍ	54
5.3	KOREKCE ODPOVĚDÍ	55
5.4	OTÁZKY V DOTAZNÍKU	55
6	DISKUSE	81
	ZÁVĚR	84
	ZÁVĚR V ANGLIČTINĚ.....	86
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	88
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	91
	SEZNAM OBRÁZKŮ	92
	SEZNAM TABULEK.....	93
	SEZNAM GRAFŮ	94
	SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

Někteří lidé stráví ve školním prostředí méně, jiní podstatně více let. Každý z nás ale zajisté na tato léta následně vzpomíná celý svůj život. Většinou nám v paměti zůstávají vzpomínky pozitivní a zábavné, ale nezdá se, že se mohou připomenout i zážitky, na které bychom raději nadobro zapomněli.

Jedním z takových zlých okamžiků bývá právě šikana přítomná v průběhu školních let a dospívání. Můžeme se s ní setkat jako její aktéři, oběti a v neposlední řadě taktéž jako svědci. Těžko říci jaká podoba nás nejvíce ovlivní v dalším pokračování naším životem. Šikana lze považovat za velký problém nejen pro žáky, mezi nimiž nejčastěji vzniká, ale také pro učitele, kteří by ji měli rozpoznat a následně umět řešit. Podmínky, jaké učitelé vytváří dnešní školský systém, čím dál častěji nahrávají skutečnosti, že i on se stává předmětem šikanování ze strany některých žáků.

S příchodem moderních technologií se naše společnost vypořádává s problémy, které starší generace neznaly. Zejména se jedná o nový trend šikany, který je na těchto technologiích přímo závislý, tzv. kyberšikany. Do rukou dětí se dostávají prostředky, kterými mohou skrytě a daleko rafinovaněji uplatňovat svou potřebu agrese a touhu po moci.

Je zapotřebí si uvědomit, že neléčená nemoc šikanování postihuje nejen její oběti, ale také celkové klima školy. Narušuje harmonický vývoj všech žáků a komplikuje výchovné metody pedagogických pracovníků. Učitel se dnes stále častěji setkává s „problémovými žáky“, kterým by měl vytvářet speciální podmínky a měl by jim neustále přizpůsobovat svůj přístup. „Někteří žáci se nám skutečně jeví jako „problémoví“, především jsou to však mladí lidé, kteří mají sami nějaké problémy a nedokáží je řešit. Od ostatních žáků se odlišují svým revoltujícím chováním, jejich chování a jednání mívá mnohdy agresivní rysy, protože tito žáci nemají jiné prostředky, jak by své potíže vyjádřili.“ (Auger, Boucharlat, 2005, s. 121)

Zkusme se tedy jakožto pedagogové vžít do situace mladého člověka, poskytnout mu zájem a rady, které by mohly jeho „vyjadřovací prostředky“ ovlivnit, nebo úplně změnit.

Teoretická část této práce je rozdělena do dvou kapitol. V první z nich jsem si kladl za cíl komplexně a uceleně popsat pojmy šikana a šikanování. Ve druhé jsem se teoreticky zaměřil konkrétně na kybernetické šikanování. Byly zde stanoveny základní rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou. Při popisu jednotlivých metod kyberšikany bylo využito množství

praktických příkladů pro názornou demonstraci jejích nejčastějších projevů. Způsoby prevence při používání informačních technologií, a to jak pro děti, tak i pro rodiče, jsem zařadil na konec druhé kapitoly.

Praktická část je výzkumného charakteru. Pomocí online anonymního dotazníkového šetření jsem sledoval výskyt šikany a kyberšikany u žáků druhého stupně dvou vybraných základních škol. Hlavním cílem bylo zjistit četnost výskytu kybernetického šikanování prostřednictvím mobilního telefonu a internetu. Dalším cílem bylo také zjistit, jaké aktivity děti na internetu nejvíce vyhledávají, a zda jsou při své práci na počítači dostatečně opatrní.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA A ŠIKANOVÁNÍ

Na rozdíl od češtiny nedisponují některé jazyky termínem, kterým by přímo šikanu či šikanování označily. Proto se v mnohých zemích velmi často používá anglický název „bullying“, nebo daleko obecnější termíny, jako je agresivita na školách či hrubost.

K tomu, abychom tento termín plně pochopili, je nutné seznámit se s jeho konkrétními případy, na kterých byl aplikován. Ty nám pomohou uvědomit si význam a závažnost tohoto pojmenování. Než se ale k detailnějšímu popisu této problematiky dostaneme, pojďme se podívat, jak je definován pojem šikana či šikanování v odborné literatuře.

„Šikanu můžeme definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení“. (Kyriacou, Ch. 2005, s. 26)

Čevela, Čeledová a Dolanský (2009, s. 63) vymezují šikanu jako speciální případ lidského agresivního chování. Šikanování patří mezi zvláštní psychosociální poruchy. Tento pojem je odvozen od francouzského slova „chicane“ a označuje různé formy ponižování, zneužívání, obtěžování, vydírání a různorodé fyzické i psychické týrání.

Dr. Michal Kolář, přední odborník zabývající se šikanováním u nás definuje šikanování následovně: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, M. 2001, s. 27)

Na konferenci „Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém“ Liberčanová (Praha, 2009) ve svém příspěvku „Šikanovanie ako závislosť“ dokonce zařadila šikanu, ať už v podobě fyzické anebo psychické, mezi nelátkové závislosti.

Šikanování lze rozdělit na několik druhů. Problematikou šikany se intenzivně zabývá M. Kolář, který šikanování dělí na níže uvedené druhy, viz tabulka 1.

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické aktivní přímé	<i>Útočníci oběť věsí do smyčky, škrťí, kopou, fackují.</i>
Fyzické aktivní nepřímé	<i>Kápo pošle agresory, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.</i>
Fyzické pasivní přímé	<i>Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).</i>
Fyzicky pasivní nepřímé	<i>Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).</i>
Verbální aktivní přímé	<i>Nadávání, urážení, zesměšňování.</i>
Verbální aktivní nepřímé	<i>Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřená v kresbách, básních apod.</i>
Verbální pasivní přímé	<i>Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.</i>
Verbální pasivní nepřímé	<i>Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.</i>

Tabulka 1 Klasifikace typů šikany dle Koláře (2001, s. 32)

1.1 Proč k šikaně dochází?

Na první pohled jednoduchá a logicky položená otázka. Odpověď na ní je však velice složitá a nejednoznačná. Šikana má různé příčiny. Některé jsou vidět hned na první pohled,

jiné zůstanou skryté velmi dlouho, než se nám objasní. O některých příčinách se nemusíme dozvědět vůbec.

Klíčovou vlastností je zřejmě agrese. Říčan a Janošová (2010, s. 39 – 43) zastávají názor, že agresivita je naučené lidské chování, které si osvojujeme na základě pro nás výhodných či prospěšných situací. V průběhu vývoje pomalu zjišťujeme, že si agresivním chováním pomůžeme k nějakému předmětu anebo k požadovaným službám.

Již jako malé děti se vztekáme a rozčilujeme jen proto, abychom dostali to, co chceme.

Vycházejme z faktického poznatku, že chování, které je odměňováno se zákonitě opakuje. Díky naší inteligenci nemusíme jednat z vlastní zkušenosti, ale spokojíme se s chováním převzatým. Např. pokud v televizi sledujeme zločince a grázla, kterému vše prochází a nakonec nad všemi zvítězí, může to být pro dítě impuls k napodobování podobně „prospěšného“ chování.

Dítě si na základě přímých i nepřímých zkušeností vytváří jakousi zásobárnu scénářů, které bude v budoucnu používat pro rychlou reakci na podobný podnět, při kterém daný scénář vznikl a byl uložen do jeho paměti. V momentě, kdy dítěti vytvoříme prostředí, ve kterém bude úspěšné při svém agresivním jednání, je jasné, že i nadále bude jednat podle těchto špatných, avšak pro něho prospěšných scénářů. Z takovýchto scénářů, které dítě uplatňuje, si postupně vytváří zásady, názory a postoje pro jeho život. Sice si je vědomo dobrých charakteristických vlastností, které ho teoreticky učíme, ale vždy se zachová podle těch, se kterými má zkušenost, že fungují.

Všimněme si podobnosti následujících dvou příkladů, které demonstrují podobné jednání pro uspokojení nějaké potřeby

Dítě uhodí svého kamaráda, který mu nechce půjčit jeho hračku.

Následně se hračky zmocní.

Dítě je doma krutě trestáno či dokonce bezdůvodně týráno, přičemž vidí uspokojení, se kterým si na něm rodiče dokazují svoji moc.

Při vytváření scénářů je rozhodující v jaké společnosti dítě vyrůstá a s jakými scénáři se tudíž potkává a identifikuje. Měli by to být především rodiče, kteří jsou poslední dobou mnohdy nahrazeni televizí, s níž děti tráví většinu času.

Říčan (1995, s. 28 – 30) popisuje skrytou příčinu tlaku kolektivu. Společnost od muže, mladého chlapce, očekává typické mužské chování jako je tvrdost a nebojácnost. Předpokládá se, že nebude změkčilý a v případě potřeby dovede dát ránu. Tyto „typické“ charaktery muže jsou přetrvávajícím přežitkem z dob, kdy šlechtici bojovali o čest se zbraní v ruce či pokládali životy v bojích o svou zem.

V dnešní společnosti jsou však tyto rysy čím dál více neopodstatnělé. „Armáda má malou prestiž a vlastenectví je ochablé“.

Říčan navazuje na C. G. Junga, podle nějž má v sobě každý mužskou i ženskou psychiku. Znamená to, že i muži inklinují k typicky ženským vlastnostem, kterými jsou např.: citlivost, závislost, přiznávání slabosti, podřizování se, ... Naproti tomu taktéž ženám nechybí typicky mužské rysy, jakými mohou být tvrdost, ráznost, bojovnost, ... Společnost na jednotlivce tlačí, aby v sobě část psychiky opačného pohlaví radikálně potlačil (v konečném důsledku na ni úplně zapomněl) a v podstatě se tím vzdal části sebe. „Jde o tzv. vytěsnění do nevědomí“.

*„Když se někdo vedle mě, kdo má být stejně jako já mužně tvrdý, chová nechlapsky, změkčile, probouzí to ve mně přání být také takový. To je pokušení, kterého se nejlépe zbavím, když toho „sraba“ ponížím a zesměšním. Zkrátka: **To, co musím v sobě potlačit, potlačuji mimo sebe tím, že trápím toho, kdo to ztělesňuje. Tím sám sobě dokazuji, že nejsem jako on! Dokazuji tak svoji mužnost druhým i sám sobě.**“ (Říčan, 1995, s. 29)*

Všimněme si, že je čím dál těžší ve společnosti nacházet typické či modelové mužské a ženské charakteristiky. To vysvětluje, proč dnes dochází k nejednoznačnosti rolí citových a genderových.

Šikanování může vzniknout taktéž z důvodu nadměrné touhy po moci. Slast, kterou nám způsobuje ovládání někoho jiného, se nám jen těžko přiznává. Nicméně její podstata vychází z již řečeného. V případě, že někoho ovládáme, máme z toho buďto přímý anebo nepřímý prospěch. Tzn., že opět dochází k osobnímu uspokojení potřeb.

Jak objevili psychoanalytici, ve většině z nás dřímá také vlastnost, kterou si opět připustí pouze málokdo. Krutost, která někdy způsobí potěšení při pohledu na trpícího člověka. K probuzení této vlastnosti stačí velmi málo. Právě šikanování může být prostředkem, kterým lze tuto potřebu uspokojit.

Kolář (2001, s. 85) říká, že právě touha po moci a krutost jsou hlavní dva motivy, kterým může být přisuzována největší důležitost při konání agresorů.

Na šikanování se do jisté míry podílí také lidská zvědavost. Agresori vlastně zkoumají, co ten druhý vydrží, když ho trápí, mučí a podobně. Svým způsobem se jedná o experimentování s obětí, které pro zvědavého člověka může být naplňující až uspokojující. Kolář (2001, s. 86) pro takové jednání použil výstižného pojmu, „motiv Mengeleho“. Zrcadlí se zde postupy moderní vědy, které dnes v zásadě odmítají respektovat jakákoliv tajemství. „Jde o to vypáčit z člověka jeho tajemství.“, přirovnává Říčan (1995, s. 30).

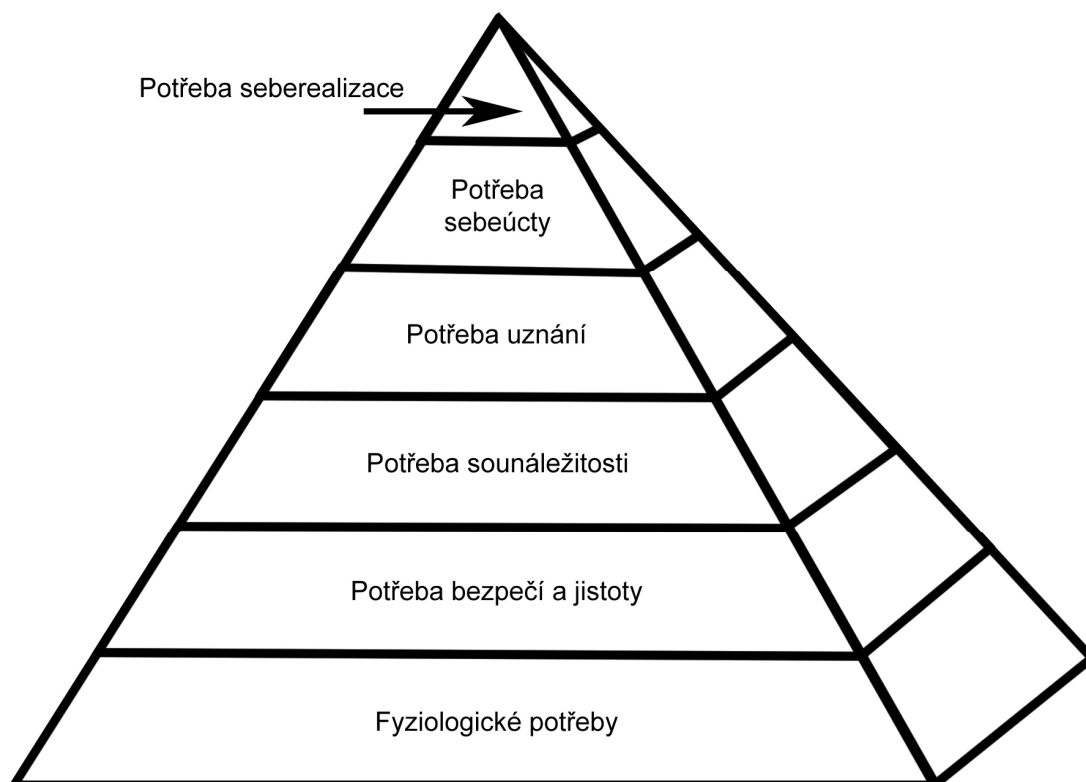
V neposlední řadě se jako jedním z příčin šikanování uplatňuje také „motiv zabíjení nudy“. Touha po tom, zažít nějaké vzrušení je pro citově prázdného tyrana obrovská. Konečně nalézá něco, co ho baví a nabývá pocitu, že tím i opravdu žije.

Někteří jedinci dospějí do fáze, kdy se cítí být celkově neúspěšní a nepotřební. Snaží se tedy „vykonat něco velkého“, něco čím by zaujali. Možná si zvolí právě cestu šikanování druhých, aby nakonec i sami sobě dokázali, že jsou schopni nějakého výkonu. Nabudou při tom pocitu seberealizace. (Kolář, 2001, s. 86)

Bendl (2003, s. 50) přisuzuje vznik „podhoubí“ šikany zejména sociální atmosféře a lhostejnosti okolí, o němž mluví jako o „mlčící skupině“.

1.2 Uspokojení základních potřeb

Americký psycholog A. Maslow sestavil strukturu základních lidských potřeb jedince, kterou ve zjednodušené formě znázorňuje obrázek 1. Jeho teorie říká, že u dětí (u jedince) nemohou být uspokojovány v hierarchii výše umístěné potřeby, pokud nejsou uspokojovány všechny potřeby pod nimi.

Obrázek 1 Hierarchie základních potřeb jedince (A. Maslow)

Tyto poznatky lze chápat jak velmi obecně, tak i na specifických příkladech, kterými může být právě i šikana ve škole. Jak je patrné na obrázku 1, pokud nedochází ve třídě k uspokojení žákovy potřeby bezpečí a jistoty, nutně se nemůže plně rozvíjet jeho osobnost, autonomie či kreativita. Tyto vlastnosti, do kterých patří mimo jiné i učení, spadají do potřeby seberealizace, která se nachází na samotném vrcholu pyramidy základních potřeb, a je tím pádem podmíněna uspokojením všech potřeb předchozích.

(Auger, Boucharlat, 2005, s. 31 – 34)

Začne-li ve třídě docházet k šikanování, je velmi častým projevem právě rapidní zhoršení studijních výsledků oběti ve všech předmětech. To by pro vyučující mělo být alarmujícím impulsem k podniknutí dalších kroků vedoucích k zastavení bujení zrovna vznikajícího podhoubí šikany.

1.3 Formy šikanování ve školním prostředí

I v dnešní době převažuje domněnka, že se šikanování objevuje pouze mezi dětmi. Realita je ale docela jiná. V následujících řádcích se pokusím vystihnout všechny další vztahy, ve kterých se šikana v rámci školního prostředí vyskytuje. Jedná se o tyto subjekty šikanování.

1.3.1 Žák : učitel

Výskyt této formy šikanování je ve společnosti zlehčován a neklade se jí větší pozornost. Je zapotřebí si avšak uvědomit, že učitel ve třídě čelí nátlaku dvaceti až třiceti žáků. Žáků naprosto jiných, než bývali kdysi. Rozhodně není snadné v dnešní době učit. Stát svou legislativou učiteli stále více omezuje použití základních výchovných prostředků, čehož jsou si děti velmi dobře vědomi a své pozice ve škole stále častěji využívají, potažmo pak i zneužívají.

Nastávají poměrně často situace, ve kterých žáci, jak už individuálně, tak skupinově, provokují učitele různými formami nevhodného chování. K této formě šikanování jsou náchylnější převážně ženy učitelky, které reagují více emotivně, až vznětlivě. Žáci ve chvíli, kdy učitelku vyprovokovali, vidí nějakou nestandardní odezvu, a tak považují své konání za úspěšné. S velkou pravděpodobností budou mít potřebu jej v budoucnu opakovat.

Šikanováním od dětí se velmi často trápí i učitelé, kteří sami trpí nějakým handicapem. Ať už se odlišuje tělesně, je slabozraký, anebo má nestandardní intonaci hlasu. Nezřídká je v těchto případech šikanování podporováno ostatními kantory, kteří „pomlouvají“ dotyčného učitele před dětmi a vyzdvihují jeho handicap k pobavení dětí, či pomyslné posílení své autority na úkor autority jiné.

Ředitel výchovného ústavu Arabadžiev Sáva vytyčil několik faktorů, jenž šikanu učitelů podmiňují.

- I. Vymahatelnost práva. Cituji příklad: *„Představte si, že fyzicky napadený učitel, nebo vychovatel podá trestní oznámení a věc, pokud nedošlo k vážnému poškození zdraví, je řešena jako přestupek. Ku prospěchu agresora hraje roli ještě fakt, že PČR prověřuje, zda k napadení došlo na místě veřejném, či nikoli. V mnoha případech policie pro nedostatek důkazů věc odkládá, nebo přesvědčuje vedení školy, aby věc*

škola řešila v rámci svých kompetencí. Proberme si možnosti, které škola má k dispozici: Domluva, zápisy, poznámky, výchovné komise, snižené známky z chování. Pro určitou část populace tyto tresty ztratily význam a nic pro ni neznamení. Přispívá k tomu také často laxní přístup rodičů, kteří dávno nejsou partnery školy. Váha učitelova slova, nebo slova ředitele je často na nulové hodnotě. Střední školy a učiliště mají proti základním školám ještě jednu výhodu, mohou dítě ze školy vyloučit. To by se však nesměl brát ohled na normativní způsob financování škol, kde každý potenciální žák, třebaže nepřizpůsobivý, může být ekonomickou záchranou školy.“

- II. Vzhledem k platovým podmínkám odchází ze školství mnoho opravdových odborníků, kteří u studentů vzbuzují obdiv a respekt. Mzdy jsou také jedním z důvodů současného společenského postavení pedagogických pracovníků.
- III. Problémy vzniklé se šikanováním učitelů řeší ředitelé škol většinou s ohledem na rodiče žáků, či pověst samotného vzdělávacího zařízení. Chybou je, že učitel není chráněn žádným zákonem tak, jak je tomu např. u veřejných činitelů.
- IV. Pracovníci škol, učitelé i ředitelé si s problematikou šikanování jich samotných neumí poradit, a proto ji přehlížejí. Učitelé se dokonce často obávají s tímto problémem vystoupit ze strachu, že by byli vedením školy považováni za neschopné. Důvodem, proč se učitel mnohdy nesvěří s problémem šikanování či ohrožování studenty, bývá i jeho obava před poškozením nebo zničením osobního majetku (např. poškrábaný automobil).
- V. Neschopnost a neprofesionalita v řešení podobných problémů. Pedagogický sbor by měl být složen z pracovníků, kteří jsou schopní nejen jako odborníci, ale také by měli být autoritativní a empatictí.

SÁVA, Arabadžiev. PhDr. Arabadžiev Sáva : Násilí ve společnosti [online]. 2008 [cit. 2010-04-15]. Šikana učitelů. Dostupné z WWW: <<http://sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>.

1.3.2 Učitel : žák

Jedná se o situace, ve kterých má učitel k žákovi nějaké antipatie. Mohou se týkat žáka osobně, anebo plynou ze špatných vztahů žákovy rodiny s vyučujícím. Stává se tedy, že

takovýto žák je učiteli trnem v oku. Velmi často je zkoušen s obtížnějšími požadavky než ostatní, bývá přísněji či ve zvýšené míře napomínán a nebývá mu umožněn tak svobodný projev jako jeho spolužákům.

Projevuje se zde tzv. predátorská agrese. Jev, který je naprosto běžný hlavně u zvířat. Pozice silnější a slabší – predátor a kořist. Pod snahou profesionality, kdy nahlížíme a působíme na všechny žáky stejně, se toto chování vyskytuje, aniž by si to učitel sám uvědomoval a připouštěl si tak své pochybení.

Jistým způsobem učitel tohoto jedince ostrakizuje. Myslím, že tímto chováním může v určitém případě inspirovat ostatní žáky a nevědomě tak položit základy pro šikanování v této třídě.

1.3.3 Rodič : učitel

Velmi často se setkáváme s rodiči, kteří naprosto přesně vědí, jak by učitel měl vychovávat jejich děti a myslí si, že škola jejich potomkovi, posléze i jim samotným, musí ve všem vycházet vstříc. Učitel se dostává do konfrontace s rodičem, který mu zasahuje do výuky, radí mu, jak by měl správně učit a chovat se k jeho dítěti. Sám o sobě je tento fakt pro kantora nepříjemný až stresující. Rodiče před dítětem častokrát hanlivě o kantorovi mluví a snižují jeho autoritu. Současně tím v dítěti mění názor na vážnost školy jako instituce, která se stává jen nutným zlem, kam se musí chodit.

Existují případy, ve kterých si tito rodiče přišli „vyříkat“ své názory přímo do školy. Vyhledali si kantora a v přítomnosti dětí mu začali nadávat. Neexistuje nic horšího. Vždyť přeci dítě vnímá svého rodiče jako vzor, podle kterého by se měl chovat. Pokud žák uslyší, jak jeho rodič sprostě nadává učiteli, těžko budeme hledat metody, které zabrání tomu, aby jeho jednání nebylo v budoucnu stejné anebo podobné – přijde mu to zcela normální.

Rodiče také velmi rádi a často hrají na nejcitlivější strunu učitelovy osobnosti, kterou je jeho plat určující postavení v dnešní společnosti. Objevují se argumenty typu: „Paní učitelko, můj syn má větší kapesné, než vy máte výplatu.“

Tato doba nikterak učiteli nepomáhá. I v médiích je často prezentován jako chudý, slabý jedinec, nebo jako nenormální osoba, která je obecně neuznávána. To si samozřejmě nese

důsledky do reálného světa a promítá se do způsobů komunikace mezi rodiči, dětmi a učitelem.

1.3.4 Učitel : rodič

Zejména tzv. spolupracující rodiče se mohou dostat do situace, kdy budou učitelem šikanováni. Vezměme si případ, kdy rodič problémového žáka velmi usiluje o zlepšení chování své ratolesti a není lhostejný k jeho výsledkům ve škole. Proto nad rámec stanovených schůzek vyhledává i další setkání s učitelem. Ten naprosto nevhodně motivuje rodiče k různým zákazům a trestům pro jeho dítě. S přibývajícím frekvencí schůzek tento jednostranný tlak sílí. Učitel se zde dostane do jasné nadvlády nad rodičem, který je v tuto chvíli v roli přehnaně výchovného nástroje. Dítě dostává pocit, že je trestáno kvůli škole, kterou tím pádem stále víc a víc nenávidí.

Pro rodiče je tento stav velmi stresující. Pokaždé když přichází za učitelem, prožívají obrovskou psychickou zátěž z toho, co je zase čeká – „Co zase ten náš darebák provedl?“.

Správné učitelovo jednání by mělo rodiče spíše motivovat a povzbuzovat. Je třeba rodiči podat pomocnou ruku a vyjádřit mu oporu a porozumění. Měli by společně nalézat cesty k řešení problémových situací dítěte.

1.3.5 Učitel : učitel

I učitelský sbor je pracovní prostředí, které podléhá nutnosti spolupráce různých osobností. Vyskytuje se zde chování, které moderně nazýváme mobbing¹.

Zejména se zde jedná o generační problémy v kolektivu.

¹ Mobbing (v ČR také označovaný jako teror na pracovišti, psychoteror). Vychází z anglického slova *mob*, což je sloveso znamenající hromadně napadnout. Používá se také v etologii, kde označuje chování zvířat, např. stádo které brání své území před vetřelcem tím, že na něj hromadně útočí jako celek. „Mobbing zahrnuje systematické, cílevědomé a především opakované útoky jednotlivce či skupiny na určitou osobu. Nepřátelská a neetická komunikace má za cíl dotlačit vybraného jedince do defenzivní pozice, vyloučit ho z kolektivu, ponížit, znevážit a donutit ho k odchodu z pracoviště. Útoky často bývají bez náležité příčiny a většinou se nevztahují ke konkrétní činnosti oběti. Soustavný tlak je vyvíjen bez ohledu na to, jakou činnost zaměstnanec vykonává, či jaké je jeho chování na pracovišti. Výrazně mu však ztěžuje či znemožňuje plnění pracovních povinností. „ (Svobodová, 2008, s. 18)

Jasným příkladem může být situace, kdy do staršího kolektivu nastoupí nový, v očích ostatních ambiciózní, učitel. Ten samozřejmě hodlá aplikovat své nové poznatky moderních metod a postupů, které se neshodují s dosavadním stylem vyučování na škole – stylem jeho kolegů. Nový učitel začíná být nadměrně kontrolován ostatními, bývá podroben velmi časté kritice a pomlouvám ze strany jeho starších kolegů, kvůli metodám, které zde zavádí ale také proto, že je prostě mladší.

Jiná situace nastává v momentě, kdy dojde k razantnímu omlazení pedagogického sboru, či ve chvíli, kdy starší učitel přijde do kolektivu mladých kolegů. V obou případech se starší učitelé stávají minoritou, což přináší své sociální důsledky. Stává se, že mladí učitelé nepřijímají staré, osvědčené a fungující metody svých starších kolegů a začínají o nich tvrdit, že jsou „staré struktury“, které neumí učit. Jsou známy i případy, kdy jsou starší učitelé před dětmi pomlouváni, anebo dokonce proti nim jejich mladší učitelští kolegové děti navádí. Neexistuje zde možnost jakékoliv efektivní obrany a starší učitel pak zpravidla školu opouští s pocitem osobního selhání a pedagogické neschopnosti.

1.3.6 Ředitel : učitel

Ředitel si takzvaně „zasedne“ na učitele. Vymýšlí pro něho nesplnitelné úkoly a nařízení. Opakovaně snižuje jeho hodnocení a postavení mezi ostatními kolegy. Velmi často se při jednání s pedagogem uchyluje k vulgarismům a ponižujícím heslům.

Z pohledu pracovně právních vztahů lze tuto formu šikanování označit termínem bossingu¹. Z postavení učitele (jako podřízeného svému řediteli) se jedná o neřešitelnou situaci, kterou nedokáže vyřešit sám. V takovém případě je na místě obrátit se na náš právní systém. (Martínek, 2009, s. 113 – 117)

¹ Bossing – určitá varianta mobbingu (viz. str. 21), při níž nadřízený útočí na své podřízené.

1.4 Metody šikanování

Šikana na školách je možná stejně stará jako škola samotná. Pravděpodobně by děti nikdy nebyly dětmi, kdyby ty silnější občas neubližovali slabším. Zlomyslnost a krutost jsou v naší společnosti odvěké lidské vlastnosti.

Ze statistik násilných trestných činů si můžeme lehko odvodit, že v posledních letech agresivita mládeže celkově stoupá. Předpokládáme, že šikany přibývá stejně jako jiné agrese. (Říčan, 1995, s. 16 – 17)

Metody, jejichž prostřednictvím se šikanování děje, dnes ale nabývají různých forem. Dá se hovořit o tom, že se mění s dobou.

Dnes se žáci ve školních lavicích setkávají např. se sociální diferenciací (někdy nazývanou jako ekonomická šikana). To je forma šikanování, kdy studenti, kteří nevlastní nejmodernější mobilní telefon, laptop či MP3 přehrávač, nebo ti, kteří nechodí oblékáni v oděvech předních světových značek, jsou odsouváni na okraj skupiny. Je na ně i na jejich rodiny vyvíjen obrovský tlak, který jim často jejich finanční zázemí nedovolí nikterak řešit. Pokud totiž nebudou držet krok s ostatními žáky, budou muset čelit velmi složitým situacím ve třídě a tzv. do ní „nezapadnou“.

Dnešní moderní doba s sebou přináší i moderní technologie, které nám usnadňují každodenní práci a komunikaci. Dovolují nám být nablízku lidem, kteří jsou mimo náš fyzický dosah. Velmi snadnou cestou nám zprostředkovávají např. pracovní, nebo osobní rozhovory. Čím dál častěji někteří jedinci tyto technologie zneužívají k urážení, zastrašování, či vyhrožování ostatních. Tuto metodu šikanování nazýváme kyberšikanou a budeme se jí podrobněji zabývat v další části této práce.

1.5 Pět stupňů onemocnění sociální skupiny

Součástí metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (2008) je i následující definice Michala Koláře:

„První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat

„legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.“

Nyní se pojďme blíže seznámit s jednotlivými stádii – fázemi šikanování.

1.5.1 První fáze (zrod ostrakismu¹)

Jak mezi pedagogy, tak i rodiči panuje představa, že ke vzniku šikanování jsou zapotřebí zvláštní podmínky, jako např. absence kázně či zvýšená agresivita skupiny. Proto žijeme v představě, že se šikanování „normálních“ žáků zpravidla netýká. Jedná se ale o omyl. Šikanování je jevem, který se může vyskytnout téměř v každé skupině. Zpočátku mohou být jeho projevy velmi nenápadné a toto narušené chování se jeví jako zcela běžné.

V každé skupině se časem selektují jedinci, kteří nejsou příliš oblíbení a takzvaně „nezapadají“. Takovýto outsider, černá ovce nebo obětní beránek, jak je také označováno v odborné literatuře, se velmi často stává terčem různých vtípků, posměšků, intrik a pomluv. Ostatní se s tímto jedincem zpravidla nebaví, protože by sami oslabovali svou pozici v rámci skupiny. (Kolář, 1997)

Podle Martínka (2009, s. 117 – 119) se u této formy šikanování začínou na dítěti projevovat tři základní varovné signály. Za prvé dochází k rapidnímu zhoršení prospěchu žáka ve všech předmětech (viz uspokojení základních potřeb jedince, s. 16). S tím souvisí další ukazatel, a tím je snížení soustředění a koncentrace v hodinách. Dítě si při vyučování ve své hlavě rekapituluje to, co provedl. Nechápe, že se k němu ostatní takto odmítavě chovají

¹ Ostrakismus – „Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky, apod.“ (Kolář, 2001, s. 32)

V původní formě se jedná o takzvané střepinové hlasování o vypovězení občana ze starověkých Athén. V současné době je tento pojem používán obecně, ostrakizovat znamená vyloučit jedince z kolektivu.

a přemýšlí o vlastní vině. Dalším možným projevem ostrakizovaného jedince je jeho navštěvování tříd nižších ročníků, kde vyhledává mladší kamarády. Cítí se být před nimi zkušenější a silnější. Mnohdy se stává, že takovýto žák začne své nové, mladší kamarády týrat stejným způsobem, jakým to zažívá ve své třídě. Můžeme zjednodušeně říci, že si na nich ulevuje svému napětí.

Pokud se ve skupině takového chování vyskytne a my mu nebudeme efektivně čelit, máme vytvořeno ideální „podhoubí“ pro formaci daleko horších forem šikanování.

Příklady, které mohou symbolizovat přítomnost ostrakismu:

- spolužáci oběť ignorují, nezdraví ji a dělají jako by neexistovala,
- nesedají s ní u stolu, naopak si odsedají a tváří se štítivě,
- vymýšlí si o oběti různé historky, které rádi předávají po škole,
- posílají oběti sprosté SMS anebo emaily,
- agresoři zesměšňují oběť, mají na ní nevkusné vtipy, posmívají se jí,
- agresoři se snaží o to, aby jejich chováním vůči oběti nakazilo co nejvíce spolužáků.

1.5.2 Druhá fáze (fyzická agrese a přitvrzování manipulace)

V této fázi se mění jednání agresorů. Dochází k projevům agrese, která byla obětem po celou dobu ostrakizování „slibována“. Bití oběti, kopání, ničení majetku, pomočené oblečení, atd. Psychický teror sílí a čím dál více se projevuje chování vedoucí k ponížení oběti. Agresoři se jí nechávají obsluhovat (např. nošením tašek, svačín, apod.).

Nyní si agresoři jakýkoliv svůj problém takto kompenzují. Zažívají při tom příjemné pocity a na svém chování se stávají závislími. Je nutno uvést, že si svým způsobem posilují své nízké sebevědomí a léčí si pocit z nějakého osobního neúspěchu.

Kolář (1997) popisuje, proč ostrakismus přerůstá do dalších, daleko brutálnějších podob. Uvádí celkem tři nejčastější příčiny:

V případě, že se skupina dostane do psychicky náročné nebo stresové situace, mění se třídní pohoda v napětí. Může být způsobeno blížící se čtvrtletní zkouškou, zvýšenou

frekvencí zkoušení před uzavřením známek, konflikt s vyučujícím, či pouze tím, že žáci ve škole tráví „nesnesitelně“ dlouhou dobu (např. poslední dny týdne), což je samozřejmě obtěžuje. Agresivní žáci instinktivně zkoušejí vykompenzovat si všudypřítomné napětí tím, že častěji a daleko tvrdšími metodami ostrakizují své oběti. Jak říkají, „prostě upouští ventil“. Za takovýchto situací se nebrání použít i začínající prvky fyzické agrese, např. takové, že oběť „zmasírujou“.

Dalším rizikovým prostředím kde se formy šikanování mohou zhoršit, jsou např. školní výlety, brigády apod. Obecně se jedná o situace, kdy spolu žáci musí trávit mnohem více času než obvykle. Ke zhoršení situace může velmi napomoci špatně připravený program. Pokud se nepostaráme o to, aby se žáci po celou dobu bavili či byli nějakým způsobem zaměstnaní, začínají se nudit a vytvářejí si svou, poněkud tvrdší, zábavu sami. Pravděpodobně se terčem jejich „přežívání nudy“ stane ten nejzranitelnější, již dříve ostrakizovaný spolužák.

Třetí možností je vznik situace, která nastane dle Koláře ve chvíli, objeví-li se ve třídě několik výrazných asociálních agresorů. Ti, v rámci svého přirozeného chování, používají násilí zcela automaticky k tomu, aby jím uspokojily své potřeby.

Jak doplňuje Martínek (2009), fyzická agrese může být zapříčiněna i konkurenčním bojem mezi žáky. Tento jev je velmi častý ve výběrových třídách, zejména sportovních.

Oběť má nepředstavitelný strach z toho, co je zase čeká, a snaží se od něj utéct. Její útky mohou mít např. formu záškoláctví. Další způsob, kterým se šikanovaný žák snaží vyhnout problémům, je předstírání nemoci. Projevuje se častými ranními nevolnostmi, bolestmi hlavy, břicha a častými teplotami. Proto, aby nemusel jít do školy, udělá naprosto všechno. Ne zřídka se oběti různými formami sami poškozují.

Přirozené projevy oběti jsou často chápány jako jeho neschopné chování, za které je často, ještě za strany rodičů i učitelů, trestán. Vidíme pouze to, že se jeho chování i prospěch radikálně zhoršuje a navíc se ulévá ze školy. Málokdy ale někoho napadne, že se dotyčný pouze brání.

Projevy druhého stupně šikanování:

- agresori okrádají oběť o peníze,
- agresori malují oběti po oblečení, na obličej a na ostatní části těla,
- oběť je nucena dělat za ně domácí úkoly, nosit jim tašky, svačiny, apod.,
- agresori „drobně“ fyzicky ubližují – bouchnutí pravítkem, píchání kružítkem, kopnutí oběti,
- oběť dostává anonymní výhružné zprávy přes telefon apod.,
- oběti je vyhrožováno mučením.

(Martínek, 2009, s. 119 – 121)

1.5.3 Třetí fáze (vytvoření jádra)

Pokud se do této chvíle nepodařilo šikanování zastavit, vytváří se velmi silná skupina agresorů, tzv. úderné jádro. Nedochozí již k náhodnému šikanování obětí, ale vše je velmi pečlivě naplánováno. Agresori vytvořili spojení, které důmyslně připravuje způsoby terorizování obětí. Společnými silami zabraňují tomu, aby někdo z dospělých, či vyučujících jejich šikanování odhalil. Např. pokud dochází k mlácení oběti ve třídě, mají agresori u dveří vytvořenou hlídku, která kontroluje učitelovu pozici na chodbě. V případě jeho přiblížení se ke třídě, což by bylo nebezpečné a asi by vedlo k provalení právě probíhajícího šikanování, tuto skutečnost hlídka oznamuje. V momentě učitelova kontroly třídy se vše zdá být v naprostém pořádku. (Kolář, 1997, s. 35 – 36)

Podle Martíňka (2009, s. 121 – 124) vzniká tzv. pyramida šikanování. Na samotném vrcholu jsou „hlavní“ agresori, kteří mají situaci ve třídě pod kontrolou a tvrdě tlačí na oběti jejich závislého chování. Středem pyramidy jsou spolužáci, kteří s hlavními agresory spolupracují a jsou nápomocni v plnění jejich úkolů (typicky např. výše zmiňovaní hlídači na chodbě). Nejnižší položenou základnu pyramidy tvoří samotné oběti. Veškerá pozornost týkající se ubližování je soustředěna právě na ně. Zbytek třídy všemu jen tiše přihlíží. Uvědomují si, jaké nepříjemnosti by museli snášet v případě, že by oni sami byli oběťmi třídního násilí. Jsou tedy svým způsobem rádi, že se ubližuje někomu jinému a jich se to moc netýká.

Podle toho, jak uvádí Kolář (1997) ze své dlouhodobé praxe, se velice zřídka ve třídě zformuje silná skupina charakterově slušných žáků, kteří by se byli schopni postavit agresorům. Pokud se tak přesto stane, většinou jen šikanování dočasně pozastaví. Tyto skupiny, které by mohly čelit agresorům, se nevytváří moc často zejména proto, že jejich členové jsou charakterově slušní. Respektují tedy pravidla a ctí i ten zákon, který říká, že se „nebonzuje“. Tím paradoxně ještě více podporují rozvoj šikanování ve třídě.

Nezískejme ale dojem, že se upustilo od ostrakizování obětí. Naopak. Všechny projevy jednotlivých fází šikanování se na sebe nabalují. Martínek (2009, s. 122) tento jev popisuje jako efekt sněhové koule.

V chování obětí dochází k zásadním změnám. Dříve praktikované záškoláctví je v tuto chvíli příliš nebezpečné. Oběť se snaží spíše vyhledávat přítomnost dospělých. Je si vědoma toho, že na ni agresori nezaútočí, pokud bude někde na blízku učitel nebo rodič. Získává tak pocit dočasného bezpečí. Nikdy ale nenavazuje s dospělým verbální kontakt a drží se od něho v dostatečné vzdálenosti. Snižuje tak možnost vzniku podezření z pokusu o „bronzování“ svých spolužáků.

Příklady projevů třetího stupně šikanování:

- agresori plivají oběti do jídla,
- agresori močí do pití oběti a nutí ji vše vypít,
- časté jsou údery pěstí do břicha a obličeje,
- oběť je mlácena na záchodě, strkají jí hlavu do záchodové mísy, kterou splachují,
- oběť je nucena platit agresorům výkupné za nezmlácení, půjčovat jim peníze bez nároku na jejich vrácení.

Lze tvrdit, že čím vyšší forma šikany probíhá, tím je nám skrytější. Ti co šikanu provádějí, si velmi dobře uvědomují závažnost svého jednání a snaží se vyvarovat zjištění jejich chování, jak jen to je možné. (Martínek, 2009, s. 123 – 124)

1.5.4 Čtvrtá fáze (vytváření norem agresorů)

V této fázi se již agresori stávají plně závislími na svém chování. To, že si ulevují od svých problémů, např. kopáním do oběti, považují za naprosto normální. Ostatní žáci ve třídě se také „sžili“ s faktem, že ve třídě k mlácení některých žáků dochází a nijak se nad touto skutečností nepozastavují. Spíše naopak. Začínají k agresorům vzhlížet s obdivem a jejich chování opakují. Dříve nezainteresovaní spolužáci nyní projevují známky „aktivně-pasivního“ šikanování, čímž nepřímo ubližují oběti. Takový spolužák s oblibou přihlíží konanému zlu na oběti. Svě pozorování ale navíc doplňuje o chtěné zdramatizování situace, např. tím, že vymýšlí nové způsoby ubližování, které spontánně radí agresorovi. Tím ho přímo „hecuje“ a vybízí ke stupňování jeho činů. Agresor rady přijímá a aplikuje na oběti. Svěho rádce přitom odměňuje pochvalou za dobrý nápad. Spolužáka, jenž agresora vnímá jako silnou osobnost skupiny, takto pozitivně posílí a motivuje ho tím k dalšímu jednání na úkor oběti.

Závislá je v tuto chvíli i oběť. A to přímo na agresorech, kteří jí ubližují. Oběť přijímá svou podřadnou roli ve vztahu k agresorovi a smíří se i s násilím, které je na ní páčáno. Je přesvědčena o tom, že to tak musí být. Dokonce své agresory vnímá jako hrdiny a přijímá je za kamarády. Svě podřadné úkoly plní bez odporu. Vždyť si to její „kamarádi“ přejí a ona jim chce udělat radost. I přes to, že jí to třeba bolí.

Oběť se sama často iniciativně pouští do různého „šáskování“ a vyrušování při hodině. To je způsobeno v zásadě dvěma příčinami. Za prvé se chce oběť zavděčit svým agresorům a pobavit je. Druhou příčinu můžeme sledovat ve strachu oběti z vymyšlených trestů. Ta raději dobrovolně udělá např. nějakou „vtipnou“ scénu při hodině, než by čekala, co si na ní agresori zase vymyslí.

Některé znaky čtvrtého stupně šikanování:

- oběť je pálena různými předměty,
- oběť je věšena, škrcena, kopána, dušena, agresori k tomuto násilí podněcují i ostatní spolužáky,
- oběť musí olizovat prkénko na WC, boty agresorům, atd.,
- oběti je vyhrožováno zabitím, např. ji drží za nohy z okna a chtějí ji pustit,
- agresori svlékají oběť do naha a vystavují ji před celým kolektivem,

- praktikují na oběti odběr krve, např. tak, že postaví oběť proti zdi, dají ji miskou pod nos, bouchnou ji hlavou o zeď a z nosu odebírají vytékající krev,
- oběť je ostříhána, nebo jsou jí páleny vlasy a chlupy na těle.

Jak se zdá, agresori se v tomto stádiu nezastaví téměř před ničím. Řešení třetího a čtvrtého stupně šikanování již ze strany učitele nemůže být příliš účinné a efektivní. Na řadu přichází Policie ČR, spolupráce s obory sociální péče doplněná o práci etopeda¹, zabývajícího se touto problematikou. Případy vyšších stádií šikany by měl rovněž řešit soud pro děti a mládež.

(Martínek, 2009, s. 124 – 128)

1.5.5 Pátá fáze (totalita – dokonalá šikana)

V naší stupnici se jedná o poslední, nejbrutálnější variantu šikanování. Pokud jsme do této doby nějakým způsobem nezasáhli, bujení šikany ve skupině nabralo tak velký spád, že již nelze zastavit. Ve třídě mají agresori absolutní nadvládu. Mají stanovené normy, které jsou takřka svaté pro všechny žáky ve skupině. I pro ty, kteří se dříve od šikanování distancovali, či s ním více či méně vyjadřovali nesouhlas. V tuto chvíli ale berou šikanování jako součást každodenního života ve škole, nebo dokonce jako možnost zábavy, které se čas od času již také účastní. Agresori jsou žáky paradoxně bráněni, a to i samotnými oběťmi. Třída jim vyjadřuje obdiv a respekt. Jejich výroky mají ve třídě daleko větší váhu než výroky učitele.

Agresori jsou téměř opojeni svou pozicí ve třídě a čím dál více přitvrzují ve svém jednání vůči oběti. Pokud bych měl stav ve třídě popsat slovníkem, který všichni žáci používají, vypadalo by to např. takto: „Hlavní kápové (otrokáři, mazáci) dávají co proto jejich otrokům, aby udělali radost svým poddaným a sluhům.“. Z této věty je jasně cítit již dříve zmíněná selekce do skupin agresorů, jejich pomocníků a samotných obětí.

¹ Etoped – odborník v etopedii, což je nauka zabývající se výchovou, vzděláním a výzkumem sociálně narušené mládeže (obtěžně vychovatelné), také speciální pedagog sociálně narušené mládeže. (Petráčková, 1998, s. 207)

S touto poslední, nejbrutálnější fází se však na základní škole téměř nesetkáváme. Mysleme na to, že ve výjimečných situacích k ní však také ale může dojít. K tomu, aby šikanování dostalo těchto rozměrů, je zapotřebí naprosté ignorace všech znaků, kterými se projevuje v nižších, výše již popsaných fázích.

Obecně se dá říci, že na základních školách (a to jak prvním, tak druhém stupni) dochází nejčastěji k prvním dvěma fázím šikanování. Na středních školách a učilištích proběhne fáze ostrakismu zcela automaticky a velice rychle. Zde se žáci setkávají s druhým až čtvrtým stupněm šikanování. Pátý stupeň je zde zcela výjimečný. Ten se vyskytuje často ve společenství, ve kterém je shromážděno více problémových jedinců, např. výchovné ústavy a špatně hlídané domovy mládeže. Pátý stupeň je také spojen se skupinami, ve kterých platí obecně jiná pravidla. Názornou ukázkou byly vojenské útvary, kde se agresori tvářili jako „mazáci“ a jejich oběti byli nazýváni „bažanty“. Ve věznicích se s výskytem pátého stupně ubližování setkávají zcela běžně. (Martínek, 2009, s. 128 – 129)

2 KYBERŠIKANA

Šikanování, které nás většinou jako první napadne, a o kterém zde doposud byla řeč, je založeno na přímém fyzickém či psychickém ubližování. To znamená, že k němu dochází pouze při fyzickém kontaktu agresora/agresorů s obětí/oběťmi. V dnešní době ale velmi často dochází k projevům nepřímého šikanování. To znamená bez účasti fyzického kontaktu agresora a oběti. Jejich kontakt je zprostředkován pomocí moderních technologií, které obecně nazýváme informační a komunikační technologie, neboli ICT (z anglického *Information and Communication Technologies*).

2.1 Rozdíly šikany a kyberšikany

Pokud se pokusím porovnat klasickou a kybernetickou šikanu, docházím k názoru, že jejich hlavní cíl je totožný. Někomu ublížit. A to ať už po stránce fyzické, anebo psychické. Rozdílem je zejména cesta, která k ublížení, či ubližování vede a také podoba agresora, který toto zlo páchá.

Křesťanová (2009, s. 8 – 9) stanovila ve svém článku pro časopis Gong několik rysů vhodných pro porovnání standardní a kybernetické šikany.

2.1.1 Anonymita

Tak jako ve světě normálním, tak i v tom virtuálním narazíte na mnoho lidí, se kterými budete chtít komunikovat. Můžete „mluvit“ stejným jazykem, vyjadřovat své pocity, sdělovat si navzájem různé zážitky, atd. Ve své podstatě budete zprostředkovaně suplovat komunikaci přímou. Při této komunikaci nám ale chybí pohled do tváře, který by jasně identifikoval osobu, se kterou hovoříme. To platí jak při komunikaci prostřednictvím telefonu, tak i prostřednictvím internetu.

Ve světě ICT nahrazujeme naši identitu uživatelskými jmény, či telefonními (účastnickými) čísly, které máme spojené s konkrétní osobou. Pokud dostaneme zprávu z telefonního čísla či emailové adresy, kterou máme uloženou jako konkrétního člověka, víme přesně, od koho nám přišla. Nežřídka jsme ale osloveni kontaktem, který neznáme, a nevíme, jaká tvář se za ním skrývá.

Této skutečnosti jsou si agresori velmi dobře vědomi a ve svých útocích se o anonymitu virtuálního světa opírají. Pokud by jejich jednání mělo být tzv. „tváří v tvář“ (někdy zkratkovitě označováno také jako F2F, z anglického „face to face“), je velice pravděpodobné, že by k němu ve většině případů vůbec nedošlo.

Mimo jiné se dá hovořit o tom, že komunikace v rámci virtuálního prostředí stírá jak zábrany generační a pohlavní, tak i zábrany dané společenským postavením komunikujících subjektů. Ty mohou být při běžné komunikaci „tváří v tvář“ mnohdy limitující.

Anonymita, které při podobné komunikaci nabýváme, může být ale pouze zdánlivá. V dnešní době existuje několik metod, kterými se dá odhalit totožnost konkrétních útočníků.

2.1.2 Agresor

Při klasické šikaně bývá velmi často agresorem fyzicky zdatný jedinec. Při kyberšikaně tomu bývá mnohdy naopak. Fyzicky silní jedinci většinou tráví svůj volný čas při sportovních aktivitách a různých hrách. Naopak ti, kteří mají jako jediný koníček počítač, u kterého denně vysedávají dlouhé hodiny, jsou velmi edukovaní a silní právě v oblasti informačních technologií. Stává se, že takoví jedinci si kompenzují své „fyzicky nižší“ postavení ve skupině, a při tom zastrašují spolužáky prostřednictvím internetu či mobilního telefonu. Nedívejme se ale na tuto teorii jako na pravidlo. Agresorem ve virtuálním světě může být naprosto kdokoliv, bez ohledu na věk, pohlaví či společenské postavení.

2.1.3 Oběť

Oběťmi se často stávají ti, kteří jsou na mobilním telefonu nebo na internetu závislí. Například děti, které tráví u počítače příliš mnoho času, si vyhledávají kamarády a vztahy prostřednictvím internetu, a více či méně se straní světu reálnému. Zpravidla nemají příliš mnoho skutečných kamarádů. Opět nemůžeme hovořit o jasném pravidle. Pokud ale zvážíme fakt, že si agresor vybírá oběti v kyberprostoru, stanou se tito jedinci oběťmi

s daleko větší pravděpodobností, než jedinci s velkým množstvím aktivit v tzv. „živém“ světě.

2.1.4 Místo

Prostředí, ve kterém se odehrává klasické šikanování, může být velmi variabilní. Zpravidla to bývá ve škole, na cestě do školy, na hřišti či autobusové zastávce. V tomto směru je její kybernetická varianta o poznání chudší. K útokům dochází „pouze“ přes mobilní telefon, anebo prostřednictvím internetu. Nenechme se ale tímto faktem výrazně ovlivnit. Je zapotřebí si uvědomit, že zmíněné technologie dnes používáme téměř nepřetržitě a „nosíme“ je s sebou všude tam, kde jen je to možné.

Aby došlo ke standardnímu šikanování, je zapotřebí, aby agresor a jeho oběť byli v přímém, tzv. fyzickém kontaktu. Oběť tedy může do jisté míry předvídat, kdy a kde by mohla být agresory napadena, a těmto místům se v inkriminovaný čas zpravidla vyhýbá. V případě kyberšikany si místo útoku nosíme všude s sebou. Kdykoliv, kdy mám u sebe mobilní telefon, či si potřebuji vyzvednout email, podstupuji riziko přijetí útočné zprávy. Dokonce ani prostory domova nelze v tomto pohledu označit za bezpečné. Agresor může svou oběť kontaktovat vždy, kdy on uzná za vhodné. 24 hodin denně, 7 dní v týdnu.

2.1.5 Čas

I přesto, že standardní šikana probíhá opakovaně, jednotlivé útoky jsou izolované a trvají „pouze“ určitou dobu. Na oběť bylo zaútočeno a do chvíle příštího útoku má od agresorů klid. Kybernetická šikana je z tohoto pohledu mnohem zákeřnější. Ve chvíli, kdy oběť přijala urážející či ponižující zprávu, došlo k útoku, k němuž má možnost se opakovaně vracet. To znamená, že obtěžující zprávy pročítá neustále dokola, a tím prohlubuje své negativní citové prožitky. Dochází ke vsugerování agresivních textů, kterým oběť začíná pomalu věřit. (Např.: „*Nikdo tě nemá rád!*“, „*Jsi hnusná.*“, „*Jsi tlustej.*“, ...)

2.1.6 Kontrola

U šikanování prostřednictvím telefonu a internetu chybí „klasické“ známky šikanování, kterých by si mohli rodiče či učitelé všimnout. Navenek se nikterak neprojevuje. Chybí zde modřiny, roztrhané oblečení, ..., jež většinou klasickou šikanu doprovází. Na psychice oběti však zanechává následky, se kterými se jen těžko, pokud vůbec, vyrovnává. Oběti jsou většinou uzavřeny do sebe a o svých problémech moc nemluví.

Narážíme zde také na problém, kdy rodiče či učitelé odmítají o této problematice jakkoliv s dítětem komunikovat. Jsou si vědomi toho, že jejich znalosti v oblasti mobilních telefonů či výpočetní techniky jsou velmi slabé. Před dítětem se tedy stydí a společnou konverzaci na podobná témata odmítají, nebo ji bagatelizují.

2.2 Nejčastější projevy kyberšikany

V dnešní době se setkáváme nejčastěji s následujícími projevy kybernetické šikany:

- pomlouvání prostřednictvím internetu a mobilního telefonu,
- natáčení fyzického napadení oběti,
- vyvedení oběti z rovnováhy spojené s natáčením videozáznamu,
- odhalování cizích tajemství,
- obtěžování a pronásledování oběti spojené s kyberšikanou,
- krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně.

2.2.1 Pomlouvání prostřednictvím internetu a mobilního telefonu

Útočnickovým cílem je narušit vztah oběti s jejími rodiči či kamarády tím, že o ní rozesílá pomluvy, či nějakým jiným způsobem zveřejňuje nepravdivé informace.

„Robert vytvořil internetové stránky s názvem „Nesnášíme Tomáše Černého“. Na stránky umisťoval jeho karikatury, pomluvy, výmysly a vtipy o Tomášovi. Na existenci stránek upozornil většinu svých kamarádů.“

Přehledový list Kyberšikana 1 a 2 [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: http://cms.e-bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/.

Jak jsem se již v předchozí části zmínil, do počítače anebo telefonu většina z nás napíše mnohem více, než by byla schopna sdělit osobně. V případě dětí a dospívajících je tento fakt potvrzen společenskou nevyzrálostí a neschopností dostatečně se empatizovat.

Pokud dojde ke spolčení několika útočníků, kteří začnou systematicky a plánovaně napadat svou oběť, následky takového jednání mohou být katastrofální.

Ryan Patrick Halligan, třináctiletý chlapec, který se svou milující rodinou žije spokojeně ve státě New York. Bylo to v páté třídě, kdy některé děti začaly vyzdvihoval jeho slabší studijní výkony a zhoršenou fyzickou koordinaci. Ryan se tehdy poprvé setkal se šikanou. Jeho otec a školní terapeut mu poradili, aby tyto nářky ignoroval. V průběhu jednoho roku mu to velice pomohlo.

Ryan začal mít větší potíže v sedmé třídě. Domů se vracel velice sklíčený a nechtěl dále do školy chodit. Ve škole se objevil agresor, který si se svojí partičkou Ryana na chodbách „podávali“. Rodiče si zpočátku mysleli, že se jedná o standardní formaci kolektivu v průběhu dospívání, ale trvalo to příliš dlouho. Otec přihlásil Ryana na hodiny karate, aby byl schopný postavit se svým nepřátelům. To zafungovalo velice dobře a chlapec se byl schopen partě postavit.

Ryan měl delší dobu klid. Na internetu se seznámil s dívkou, do které se posléze zamiloval a trávil s ní na chatu svého počítače mnoho hodin. Jednoho dne se s touto dívkou ve škole osobně setkal. Setkání ale neproběhlo podle jeho představ. Dívka mu v přítomnosti všech spolužáků sdělila, že je zbabělec, ze kterého si pouze dělala srandu, a nechce s ním mít nic společného. Ryana tato situace pochopitelně velice zranila.

Večer před tím, než šel spát, měl Ryan zapnutý svůj počítač. Dozvěděl se, že všechny intimní informace, které dívce sděloval, byly vyvěšeny na

stránce, která ho zesměšňovala. Dočetl se o sobě, že je gay a spoustu dalších lží, kterými se ostatní na jeho úkor bavili.

Tu noc se Ryan doma v koupelně potichu oběsil.

Při šetření se ukázalo, že dívka je součástí gangu, který dříve chlapce fyzicky šikanoval, a její „láska“ k Ryanovi byla součástí plánu jejich pomsty.

HALLIGAN, John. *Ryan* [online]. 2009 [cit. 2010-04-15]. If We Only Knew, If He Only Told Us. Dostupné z WWW: <<http://www.ryanpatrickhalligan.org>>.

2.2.2 Natáčení fyzického napadení oběti

U tohoto typu útoku se setkáváme se spojením klasického šikánování se šikanou kybernetickou. Dochází k fyzickému napadení oběti, které je doplněno videozáznamem. Nejčastěji se natáčí na mobilní telefon, který je stále při ruce. Tuto nahrávku agresori dále šíří buďto za pomoci MMS zpráv, anebo ji umisťují na video-servery (např. www.youtube.com).

„Dvojice mladíků si vyhlédla hocha čekajícího na autobusové zastávce. Jeden z nich k němu přiběhl a „vrazil“ mu facku. Druhý mladík celou situaci, včetně překvapené reakce hocha, nahrál na svůj mobilní telefon. Nahrávku poté zveřejnili na stránkách YouTube.“

Přehledový list *Kyberšikana 1 a 2* [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <http://cms.e-bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/>.

Uvedený příklad je typickou formou šikánování nazývanou jako „Happy Slapping“. Tento výraz zatím nemá v českém jazyku ekvivalent, ale lze ho přeložit jako „spokojené“ nebo „šťastné fackování“. Při podrobnějším zkoumání této formy šikánování jsem také narazil na termín „náhodné fackování“.

Jedná se o poměrně novou metodu šikanování u nás, avšak první zmínky o tomto jevu se objevily již v roce 2004 v Londýně. Dochází k ní v situacích běžného života, kdy je nic netušící oběť fyzicky vyprovokována či napadena agresorem. Agresorův komplic stojí opodál, celé akci pořizuje videozáznam a čeká zejména na různorodou reakci oběti. Strach, zděšení, útek, agresivní reakce, pláč, překvapení, údiv, samovolný a nekontrolovaný verbální projev, ...

Útoky jsou většinou spontánní a náhodné, i když někdy útočník zná svou oběť. Cílová skupina obětí jsou převážně děti, ale nejsou výjimkou ani dospělí. Takto natočené incidenty jsou rozesílány agresorovým přátelům, zveřejňovány na internetu, či použity v tzv. krátkých filmech.

SHOEMAKER-GALLOWAY, Jace. *Suite101.com* [online]. 2007 [cit. 2010-03-13]. What is Happy Slapping?. Dostupné z WWW: <http://internet.suite101.com/article.cfm/happy_slapping>.

Graham Barnfield, který přednáší na University of East London, dokonce přirovnává tuto problematiku k produkci Snuff filmů¹, které byly široce diskutovány již v roce 1980, avšak bez konkrétních metod na jejich účinné řešení.

BARNFIELD, Graham. *Sp!ked : humanity is underrated* [online]. 2005 [cit. 2010-04-13]. Happy Slaps: fact and fiction. Dostupné z WWW: <<http://www.spiked-online.com/Articles/0000000CAAD3.htm>>.

Podle různých autorů zabývajících se problematikou šikanování je nyní tato forma násilí nejfrekventovanější a označují ji za určitý fenomén dnešní doby. Dle mého názoru se ale v mnohých případech již nejedná o cílené poškození konkrétní oběti, ale o jakousi soutěž o natočení „nebrutálnějšího či nejprovokativnějšího“ videa.

¹ Snuff film – „Film zobrazující to nejhorší násilí – mučení, znásilnění, vraždy, sebevraždy, které je ovšem naprosto skutečné, se nazývá snuff film. Film je krátký a ukazuje ty nejbrutálnější scény: muž mrzačící své tělo nožem, žena zavražděná při vyvrcholení, muž požíraný krokodýly apod. I když po těchto filmech pátrá policie, novináři a média, neexistuje opravdový důkaz o jejich existenci. Vše vychází pouze z dohadů a pochybných svědectví.“ REJLEK, Vladimír. *FilmWave* [online]. 2002 [cit. 2010-04-02]. Snuff film. Dostupné z WWW: <<http://filmwave.srnet.cz/tema/snuff.htm>>. ISSN 1213-2314.

Příkladem toho může být tři roky starý případ, kdy trojice mladíků ve Velké Británii ubila k smrti bezbranného bezdomovce. Poté bylo na internetu zveřejněno video jeho zkrvaveného těla. *(Podobná videa, ve kterých jako hlavní aktéři vystupují bezdomovci ve vyprovokovaných rvačkách, se na internetu vyskytují poměrně často. Jsou hromadně označována jako „Bumfights“.)*

BBC NEWS [online]. 2007 [cit. 2010-02-12]. 'Happy slap' killing gang jailed . Dostupné z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/6919659.stm>.

2.2.3 Vyvedení oběti z rovnováhy spojené s natáčením videozáznamu.

Útočníci se pokouší vyprovokovat svou oběť a nahrávají přitom její reakci. Nahrávky mohou použít později např. k vydírání oběti. Nejčastěji jsou ale umístovány na internet pro pobavení agresorů a jejich okolí. Mnohdy se oběť, v tomto případě se jedná většinou o učitele, ani nedozví, že byla nějaká nahrávka s jeho reakcí pořízena.

Přehledový list Kyberšikana 1 a 2 [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <http://cms.e-bezpecni.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/>.

Ředitel železnobrodské školy Jiří Pacholík, byl při hodině v deváté třídě vyprovokován chlapcem sedícím v první lavici. Pokáral ho a otočil se k tabuli s úmyslem pokračovat ve výuce. Mladík ale jeho slova nějak komentoval. Ředitel nezvládl situaci, otočil se, strčil do žáka a dal mu facku. Celý incident ostatní žáci ve třídě nahrávali. Video bylo umístěno na server YouTube (do dnešního dne jej shlédlo přes čtvrt milionu diváků). Ředitel posléze podal výpověď a požádal o uvolnění z funkce.

FROUZOVÁ, Kateřina. IDNES.cz [online]. 2008 [cit. 2010-03-15]. Ředitel školy zfackoval žáka a dal výpověď. Podívejte se. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/reditel-skoly-zfackoval-zaka-a-dal-vypoved-podivejte-se-pis-/domaci.asp?c=A080605_192232_domaci_pei>.

Výsledky podobně zdokumentovaných provokací si může každý vyhledat např. na serveru www.youtube.com pod názvy jako „Pan učitel na mě řve :-)“, „ČR – Ředitel školy zřekl žáka (Trachet puch / hit student)“, „Rozlobená česká učitelka“, „Hustej učitel :-)“, „Jak nasrat učitele...“, a mnoho dalších. Musím podotknout, že množství záznamů pro mne bylo dosti překvapující.

Dále uvádím zajímavé příspěvky z internetového diskusního fóra metodického portálu www.rvp.cz na téma „Učitel v hledáčku kamery“, dostupného z WWW: <http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=111&t=765&p=7715#p7715>, které vedou k zamyšlení.

„... Byla to taková vlna, která v podstatě zasáhla celý učitelský sbor (Text vyplývá z předchozí diskuse. Autor má na mysli zkušenosti s nahráváním učitelů žáky na mobilní telefon.). Přístupy učitelů k této problematice byly různé – od poznámek, křiku a "vyhrožování" rodiči a důtkami až po pokusy o zabavení mobilu. Samozřejmě, že vše neúspěšně - mobil zabavit nelze, technicky nadané děti navíc stihnou během mžiku smazat vše, co nahrály... Šel jsem na to jinak – zaprvé, učitel si musí být jistý v kramflecích, být na hodinu skvěle připraven. Nedát tak žádnou záminku pro natočení "poutavého" videa. Dokonce jsem žákům i sám nabídl, že můžem experimentálně některé hodiny natočit, a pak společně rozebrat a probrat. Jakmile se něco stane legálním, přestává to bavit... Ovšem nechá-li se vyučující příliš unést, rozčiluje se a křičí, toť opravdu skvělý materiál pro zveřejnění na webu... Samozřejmě to není zrovna koncepční řešení. Takže učitelé napříč všemi předměty začali tu a tam s žáky diskutovat na téma soukromí a jeho narušování, "big brother", důsledky ztráty soukromí...No prostě taková cílená masáž. Docela se nám tento nešvar podařilo eliminovat. ...“ (Mgr. Jakub Valenta)

„Dobrý den, souhlasím s panem Jakubem. Také jsem žákům umožnila nahrávat své hodiny do mobilu (byla k dispozici i kamera) – za jistých pravidel (např. při práci ve skupině byl jeden člen skupiny kameraman), diskutovali jsme nad záběry i nad samotnou prací "kameramana", vyhodnocovali reakce nejen žáků (shodli jsme se na tom, že většina žáků se chovala mnohem lépe než v běžných hodinách – proč?). Pravda, byli to "jen" "pátáci", ale ztratili chuť natáčet "načerno". Připomínám: Zakázané ovoce nejvíc chutná!!!“ (Mgr. Dana Svobodová)

2.2.4 Odhalování cizích tajemství

Útočník buďto zná velice dobře svou oběť a ví o ní intimní informace, popřípadě vlastní její intimní fotografie či videa, nebo pod nějakou záminkou z oběti tyto podklady vymámí. Za účelem vydírání jí později vyhrožuje zveřejněním těchto materiálů na internetu.

„Jana a Honza se spolu rozešli. V době, kdy spolu chodili, poslala Jana Honzovi na mobil svou intimní fotografii. Po rozchodu se Honza chtěl Janě pomstít, a proto zveřejnil její intimní fotografii na internetu.“

Přehledový list Kyberšikana 1 a 2 [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15].

Dostupné z WWW:

<[http://cms.e-](http://cms.e-bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/)

[bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/](http://cms.e-bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/)

>.

Nejčastěji dochází k těmto případům při rozchodu partnerů, kde jeden ze dvojice situaci neunes a podobným vydíráním se snaží vrátit věci do původního stavu. Další variantou tohoto případu může být vydírání známých osobností, které je dnes velmi často medializované.

2.2.5 Obtěžování a pronásledování oběti

Zločin 90. let 20. století, obtěžování a pronásledování oběti, lze vyjádřit jako synonyma pro termíny, kterými jsou stalking anebo kyberstalking. V té době na sebe „fenomén pronásledovatelů“ strhává zvýšený zájem výzkumníků, kteří tím reagují na opravdové případy pronásledování známých osobností. Vzpomeňme nezapomenutelný příběh americké zpěvačky Whitney Houston, zachycený ve filmu Osobní strážce (The Bodyguard), který je typickou ukázkou stalkingu celebrity. Následné výzkumy však ukázaly, že pronásledování se týká ale i „obyčejných“ lidí.

Jedná se o situace, v nichž je oběť lovena agresorem jako jeho kořist. Musí čelit neustálému obtěžování formou textových zpráv, volání a prozvánění (v *takových případech hovoříme o kyberstalkingu*). Nežádka jsou oběti útočníkem pronásledovány, ponižovány,

zastrašovány nebo je jim dokonce vyhrožováno (*což jsou typické známky stalkingu*). Evidujeme i případy, které skončili smrtí.

Psychicky týraná žena podala žádost o rozvod. Poté co se rozvedli, ex-partner ji začal pronásledovat. Vystával hodiny před domem, ve kterém jeho bývalá manželka žije s dětmi. Nepřetržitě jí posílal SMS a emaily ve kterých sliboval nápravu. Když chodila do práce, stále ji s odstupem pronásledoval. Začal ji vyhrožovat, že by se mohlo něco stát jejich psovi, kterého si pořizovali kvůli dětem, apod.

(Čírtková, 2008, s. 22 – 53)

Naše legislativa doznala k 1. 1. 2010 takřka revoluční změny ve vymahatelnosti práva v případě pronásledování. Do tohoto dne trestní zákoník neznal stalking ani jako pojem, natožpak jako trestný čin. Pokud tedy nedošlo k fyzickému násilí, bylo možné řešit pronásledování pouze formou přestupkového řízení.

Po přijetí nového trestního zákoníku nalézají oběti stalkingu a kyberstalkingu oporu v §354, který v jeho plném znění říká:

„Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmu jemu nebo jeho osobám blízkým, vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje, vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje, omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu, a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví či o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li uvedený čin vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní nebo nejméně se dvěma osobami.“

(Česko, Zákon č. 40/2009 Sb., §354)

2.2.6 Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně

Krádež identity, nebo také krádež totožnosti je v technologicky vyspělých zemích stále častějším typem kriminální činnosti. Pokud vám někdo odcizí osobní informace a vy se

stanete obětí, můžete přijít o peníze na svém bankovním účtu, či nést odpovědnost za škody spáchané pod vaším jménem. Zdá se, že fantazie pachatelů s vašimi údaji nemá meze.

Pokud se zaměříme na kyberprostor, tak zjistíme, že škála zneužitelnosti našich informací je možná větší, než jsme si doposud mysleli. Uvědomme si, do jakých služeb se každodenně přihlašujeme. Můžeme s jistotou hovořit o emailu, o elektronickém bankovníctví, chatu, diskusním fóru, STAGu na naší univerzitě, atp. Co se ale stane v momentě, když někdo jiný bude znát naše přístupová jména a hesla?

Odpovědí na tuto otázku si vlastně zodpovídáme i samotnou podstatu této formy kyberšikany.

Útočník se vydává za oběť. Může, a zpravidla to tak dělá, „jejím jménem“ rozesílat zprávy, které oběť primárně poškodí. Jeho další možností je například sekundární, neboli suplované kyberšikanování. Tzn., že útočník svou oběť posune do role agresora a páchá zlo svým způsobem skrytě.

„Tereza tajně pozorovala Kláru, když se přihlašovala ke svému emailovému účtu. Viděla její heslo. Pak se přihlásila na Klárin účet a začala z něj posílat hrubé zprávy jejím známým. Kláře pak dalo velkou práci vysvětlit známým, že zprávy nepsala ona.“

Přehledový list Kyberšikana 1 a 2 [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: http://cms.e-bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/

V převážné většině případů zneužití identity hraje útočnickovi do karet samotná oběť. Pro zjednodušení si procesu přihlašování k emailovému účtu apod., si často volíme snadno zapamatovatelná hesla. Mějme ale na paměti, že čím snadněji jsou pro nás tyto „tajné výrazy“ zapamatovatelné, tím snadněji jsou pro útočníka odhadnutelné či prolomitelné.

Pro získání osobních údajů obětí používají útočníci různé metody. Nejčastěji se jedná o podvodné emaily, či podvodné stránky, ve kterých jsme vyzýváni k zadání našich přístupových údajů např. do elektronického bankovníctví, chatu anebo emailu. Podobné

emaily, které se z nás snaží vylákat osobní informace, nazýváme v internetové terminologii jako Phishing (někdy do češtiny nesprávně překládaného jako „rybaření“).

2.3 Způsoby prevence

I přesto, že se kybernetická podoba šikany objevila poměrně nedávno, šíří se závratnou rychlostí. Podle Macháčkové (2007) je důvodem zejména skutečnost, že rodiče ani učitelé nejsou dostatečně obeznámeni s možnostmi a riziky moderních technologií.

Děti jsou fascinovány internetem a jejich kvalifikovanost při používání počítače je obrovská. Každé dítě, a to bez ohledu na věk, by mělo dostat od učitelů či rodičů kvalifikované rady, jak se hrozbám kolem internetu vyhnout. Dejme si přitom pozor na způsoby, kterým jim tyto informace sdělujeme. Děti nemají rády pocit, že jsou někým kontrolovány či dokonce „špehovány“.

Považuji za nezbytné, aby rodiče otevřeně diskutovali s učiteli ohledně možných hrozeb na internetu a o tom, co jejich děti na počítači ve škole i doma nejčastěji dělají. Všichni asi známe odpověď „Nic“ na rodičovou otázku „Co jste dnes ve škole dělali?“. V případě, kdy rodič bude průběžně informován o tom, s čím se jeho dítě ve škole setkává, může daleko lépe a cíleně s potomkem diskutovat případné problémy. To samozřejmě platí i v obecné rovině.

Jaké zásady tedy při komunikaci dodržovat? Na tuto otázku se musíme zaměřit jak z pohledu rodiče (popřípadě učitele), tak z pohledu dítěte.

2.3.1 Rady pro rodiče

- PC by mělo být umístěno v oblasti, kde rodiče mohou sledovat, co se na monitoru děje. Například v obývacím pokoji.
- Děti by se neměly setkávat s lidmi, které poznaly online. Pokud je to nezbytně nutné, měly by být rodiči doprovázeny.
- Kontrolujte děti při práci na PC.
- Stanovte si jasná pravidla, kolik času mohou děti na počítači trávit.

- Pomozte dětem rozpoznat emaily, které obsahují SPAM, Phishing, či jinak agresivní zprávy a uče je, jakým způsobem se mají zachovat.
- Jednou za čas si preventivně vyhledejte jména svých dětí na internetu.
- Je nutné již od samotného začátku vnuknout dětem myšlenku, že ne všechno, co na internetu vidí, je pravda.
- Pokud narazíte na stránky, které vyhodnotíte jako závadné, je vhodné tuto skutečnost nahlásit na internetové „horké lince“ (www.horkalinka.cz). Přispějete tím k větší bezpečnosti internetu.

2.3.2 Rady pro děti

- Pamatuj, že nikdy nemůžeš mít úplnou jistotu, s kým si mailuješ, chatuješ, atd. Uživatelské jméno ti neříká, kdo je na druhé straně.
- Nikdy na internetu neuváděj svou skutečnou identitu. Žádné údaje o sobě, ani tvých blízkých na internet nepatří. Nezapomeň, že i běžná fotografie může být pro agresora velmi dobrou identifikační pomůckou.
- Pokud přece jen chceš na internetu zveřejňovat fotografie, na kterých jsou kromě tebe i jiné osoby, nejdříve se jich zeptej.
- Při obdržení agresivní zprávy nereaguj. Rozumná debata s útočníky stejně nebude možná.
- Pokud tě někdo v online prostředí terorizuje, zkus si změnit si svou virtuální identitu.
- Ulož, vytiskni či si jinak schovej agresivní materiál jako důkazní materiál.
- Útoky ohlas poskytovateli služby (správci fóra, chatovací místnosti, atp.).
- Svěř se rodičům a tvému učiteli.
- Kontaktuj linku bezpečí pro pomoc online (tel.: 116 111, email: pomoc@linkabezpeci.cz, web: chat.linkabezpeci.cz).

Help net security [online]. 2010 [cit. 2010-04-17]. 10 online safety tips. Dostupné z WWW: <<http://www.net-security.org/secworld.php?id=9129>>.

Protišikaně.cz [online]. 2009 [cit. 2010-03-21]. Jak se bránit. Dostupné z WWW: <<http://proti-sikane.saferinternet.cz/jak-se-branit>>.

Sdružení linka bezpečí [online]. 2010 [cit. 2010-04-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/>>.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 VLASTNÍ PRŮZKUM

Doposud jsem se zabýval teoretickou rovinou šikanování a kyberšikany. Na následujícím textu se pokusím popsat a posléze i zhodnotit výzkum, kterým jsem zjišťoval existenci přítomnosti šikanování i kyberšikany na II. stupních základních škol v jižních Čechách.

3.1 Cíle průzkumného šetření

Hlavním cílem praktické části mé práce bylo zjistit četnost výskytu kybernetického šikanování mezi žáky na II. stupni vybraných základních škol.

Zaměřím se zejména na používání mobilního telefonu a na některé ze služeb internetu.

Vedle hlavního cíle jsem si stanovil také několik dalších dílčích cílů:

Dílčí cíl 1.: zjistit přítomnost šikanování v kolektivech jednotlivých škol

Dílčí cíl 2.: zjistit způsoby kterými k šikanování dochází

Dílčí cíl 3.: zjistit dostupnost informačních technologií mezi žáky

Dílčí cíl 4.: prozkoumat opatrnost žáků při používání moderních technologií

Dílčí cíl 5.: vytvořit přehled o tom, co žáci nejčastěji na internetu dělají

Dílčí cíl 6.: zjistit zda se rodiče zajímají o to, co jejich děti na počítači dělají

Dílčí cíl 7.: zjistit, zda jsou žáci ve třídě spokojeni

Dílčí cíl 8.: porovnat výsledky obou zkoumaných škol

Přínos práce spatřuji zejména v průzkumném šetření, které si klade za cíl odhalit problematické skupiny ve škole. Na základě zjištění dojde k vytyčení hlavních problémů, se kterými se žáci v dnešní době nejčastěji setkávají. Zjištěné informace budou předány výchovným poradcům na jednotlivých školách, kteří by měli využít této zpětné vazby k podniknutí kroků pro zlepšení jejich školního klimatu.

3.2 Předvýzkum

Před zahájením práce jsem si udělal cílený průzkum mezi teenagery. Tento průzkum mi vyřešil otázku, zda mám vytvořit dotazník ve standardní papírové, nebo elektronické podobě.

Skupině dvaceti žáků v rozmezí věku od 11 do 15 let jsem položil následující otázku. „Vžij se do situace, že bys měl o sobě napsat něco velice intimního, co nikdo neví. Samozřejmě bys nechtěl, aby se to později někdo dozvěděl, takže se nebudeš podepisovat. Napsal bys to tužkou na papír, který odevzdáš, anebo bys to raději nařukal do počítače a posléze anonymně odeslal?“

Všichni dotazovaní se podle mého předpokladu raději uchýlili k elektronické podobě, která v nich vzbuzuje mnohem větší anonymitu.

3.3 Specifikace výzkumného vzorku

Výzkum jsem prováděl mezi žáky II. stupně ZŠ E. Beneše v Soběslavi a ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

3.3.1 Fakta o subjektech zkoumání

Město Soběslav leží v Jihočeském kraji v okrese Tábor. Dle Českého statistického úřadu zde žije 7 285 obyvatel (stav k 31. 12. 2009) na prostoru 20 km². V současné době jsou zde otevřeny dvě státní základní školy.

ZŠ E. Beneše v Soběslavi zahrnuje v jedné budově I. a II. stupeň. Pro školní rok 2009/2010 je zde celkový počet 451 žáků rozdělen do 19 tříd. První stupeň navštěvuje 249 žáků umístěných do 10 tříd. Zbývajících 9 tříd s celkovými 202 žáky tvoří stupeň druhý.

Statutární město České Budějovice je krajským městem Jihočeského kraje. Český statistický úřad uvádí, že zde na rozloze 56 km² žije 94 865 obyvatel (stav k 31. 12. 2009). Žáci zde mají na výběr z 18 státních a jedné katolické základní školy.

ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích je rozdělena do dvou budov, které jsou od sebe vzdáleny přibližně 200 m. První budovu (pracoviště Jírovceva) navštěvují žáci umístění do tříd A a B. Ve vedlejší budově (pracoviště Nová) jsou situovány všechny třídy C. Na první stupeň celkově dochází 245 žáků situovaných do 12ti tříd. Dalších 12 tříd je vyhrazeno pro druhý stupeň se 252 žáky.

Český statistický úřad : ČSÚ Jihočeský kraj [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Bilance obyvatelstva ve městech v roce 2009. Dostupné z WWW: <http://www2.czso.cz/x/redakce.nsf/i/bilance_obyvatelstva_ve_mestech>.

3.4 Plán výzkumu

Aby došlo k vyplnění mého dotazníku všemi žáky celého druhého stupně, bylo nutné výzkum provést v rámci vyučování. Ideálně se nabízela hodina Výpočetní techniky.

ZŠ E. Beneše v Soběslavi vyšla vstříc všem mým požadavkům a výzkum zde tedy mohl začít.

Při osobní schůzce s ředitelem ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích p. Mgr. Vladimírem Čunátem jsme společně narazili na jeden problém. Na II. stupni této školy se vyučuje předmět výpočetní technika pouze v 6. a 9. ročníku a v žádné jiné hodině bychom přístup k počítači všem žákům nezajistili.

Jedním z mých stanovených cílů bylo porovnání obou dvou škol. Chtěl jsem zajistit naprosto shodné podmínky výzkumu pro obě srovnávané školy, a proto jsem z jednání se ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích odstoupil.

Poté, co jsem kontaktoval několik dalších základních škol v Českých Budějovicích, jsem dospěl ke zjištění, že je situace všude stejná. Opět jsem se tedy vrátil na ZŠ J. Š. Baara, kde jsem musel upravit metodu výzkumu. Žákům v 7. a 8. třídě bude připraven naprosto stejný dotazník, avšak v papírové podobě (viz Příloha P I). Ten žáci vyplní při vyučování předmětu Výchova ke zdraví.

3.5 Návrh výzkumu

Jako metodu výzkumu jsem se rozhodl použít kvantitativně diagnostickou metodu, tj. dotazování na základě dotazníku. Po prostudování různých pramenů, které se obecně, anebo přímo dotýkaly tématu šikanování či kyberšikany, jsem si stanovil 44 otázek. Otázky jsem se snažil formulovat tak, aby na žáka nevytvořily dojem nepříjemného tlaku, kterým z něj chci „vytáhnout“ jeho choulostivé informace.

Tyto otázky jsem seřadil do logických skupin, které se navzájem podmiňovaly, anebo vylučovaly. Došlo tím k nutnosti pokládat otázky respondentovi za sebou tak, aby byly respektovány jeho předchozí odpovědi.

3.6 Formulace otázek

Při vytváření a formulaci otázek jsem bral na vědomí pravidla, které popisuje Chrástka (2007), zejména aby:

- Položky v dotazníku byly jasné a srozumitelné.
(Otázky jsem formuloval způsobem, kterým se mezi sebou běžně děti na druhém stupni baví. Nejedná se tedy vždy o formálně správné věty.)
- Otázky byly formulovány naprosto jednoznačně a nepřipouštěly možnost chápání více způsobů.
- Položky v dotazníku zjišťovali jen nezbytné údaje, které nelze získat jiným způsobem.
(Z tohoto důvodu jsem vynechal otázku „Do jaké školy chodíš?“ v papírové podobě dotazníku, který byl předložen k vyplnění pouze na ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.)
- Otázky nesmějí být sugestivní, tj. nenavádějí respondenta k určité odpovědi.

V dotazníku jsem zvolil různé typy dotazování:

- Otevřené otázky, které nenabízí respondentovi žádné odpovědi předem a je pouze na něm, jakou odpověď uvede.

- Uzavřené otázky a to jak jednoduché, tzv. ditichomické (např. ano/ne, muž/žena), tak s možností více výběrů, tzv. polytomické.
- Polootevřené otázky, kde je respondentovi k předloženým odpovědím také nabídnuta možnost „jiná odpověď“.

(Surynek, Komárková, Kašparová 2001, s. 88 – 96)

3.7 Vytvoření dotazníku

Rozhodl jsem se vytvořit strukturovaný dotazník v elektronické podobě, který všechny požadavky mého návrhu zohledňuje. Dle výsledků předchozího průzkumu bude také odpovídání na něj pro žáky daleko přijatelnější.

Pro vytvoření dotazníku jsem využil jednu ze služeb Google Apps (*dostupné na adrese <http://docs.google.com/>*), která umožňuje zdarma vytvořit strukturovaný dotazník, zpřístupnit jej na internetu a nakonec z něj efektivně získat nasbíraná data.

Otázky jsem si stanovil sám

3.8 Testování dotazníku

Předtím, než jsem aplikoval dotazník na prvních žácích, kteří byli zahrnuti do výzkumu, jsem prověřoval, zda jsou všechny otázky srozumitelné, a zda nabízené odpovědi pokrývají všechny možnosti. Dotazník jsem tedy nechal vyplnit skupině pěti teenagerů a pěti dospělých. U skupiny teenagerů jsem sledoval zejména čas, který vyplňováním strávili. Vyplňování jim zabralo od dvanácti do dvaceti minut. S tímto údajem jsem později seznámil učitele, v jejichž výuce probíhalo „ostré“ dotazování. Se skupinou dospělých jsem dotazník věcně diskutoval a na jejich návrhy i mírně upravil.

4 HYPOTÉZY

1. Agresory bývají spíše chlapci než dívky.

Předpokládám, že mezi chlapci je vyšší agresivita než mezi děvčaty, tudíž i problematika šikanování se bude týkat především jich.

2. Kybernetická šikana je častější než šikana fyzická.

Vzhledem k popularitě informačních technologií mezi dětmi a vzhledem k jednoduchosti jejich používání se domnívám, že kybernetická šikana je v dnešní době mnohem frekventovanější.

3. Šikanování se týká především starších žáků.

Je předpoklad, že k projevům šikany dochází na základní škole zejména u starších žáků.

4. Ve větších městech je i výskyt šikanování větší.

Domnívám se, že prostředí velkého města dává jeho obyvatelům větší anonymitu i v reálném životě. Proto je velmi větší pravděpodobnost, že i výskyt šikanování/agresivity zde bude větší.

5 VÝSLEDKY PRŮZKUMU

Pro zpracování výsledků a jejich následnou interpretaci jsem využil programového vybavení od společnosti Google (Google Apps), taktéž kancelářskou sadu Office 2003 společnosti Microsoft a pro konečné zpracování grafického výstupu software Adobe Photoshop CS3.

5.1 Množství respondentů

Při sumarizaci údajů jsem zjistil, že z celkově možných 454 získaných dotazníků se mi reálně vrátilo 360 validních. návratnost dotazníků tedy činila 80 %. Ať už byla příčinou vysoká absence žáků, anebo zhoršená organizace při vyplňování na jednotlivých školách, množství získaných odpovědí je velice uspokojivé.

Po zvážení, zda nechat chybějící žáky dotazník vyplnit zpětně, jsem došel k závěru, že by tím byla do určité míry porušena jejich anonymita. Ze skupiny vyčlenění žáci by si tohoto faktu mohli být vědomi, a od nich získané odpovědi by byly s vysokou pravděpodobností zavádějící. Dalším problémem by byla jednoznačnost získaných výsledků. Bylo by nemožné zajistit, aby žáci, kteří již dotazník vyplňovali, tak neučinili opětovně.

5.2 Souhrn odpovědí

Výsledky byly shromažďovány automaticky do tabulky tak, jak respondenti dokončovali své online dotazníky. Součástí každého přijatého záznamu byl i čas (tzv. časová známka), který mi později pomohl přesně zařadit dotazník při jeho nejednoznačném vyplnění. (Např., pokud žák na otevřenou otázku „Do jaké třídy chodíš?“ neochotně uvedl dejme tomu „XX“, mohl jsem dle času jeho odpovědi zjistit, že v podobný čas odpovídali žáci ze 7. C, a proto i on patřil do této skupiny.)

Dotazníky, které jsem obdržel v papírové formě, jsem převedl do elektronické podoby způsobem, jakým hodnoty zadávala většina žáků. To jest, že pro každý papírový dotazník jsem identickými údaji vyplnil dotazník elektronický. Tím jsem zachoval jednoznačnost a integritu všech údajů, které se mi do tabulky řadily.

5.3 Korekce odpovědí

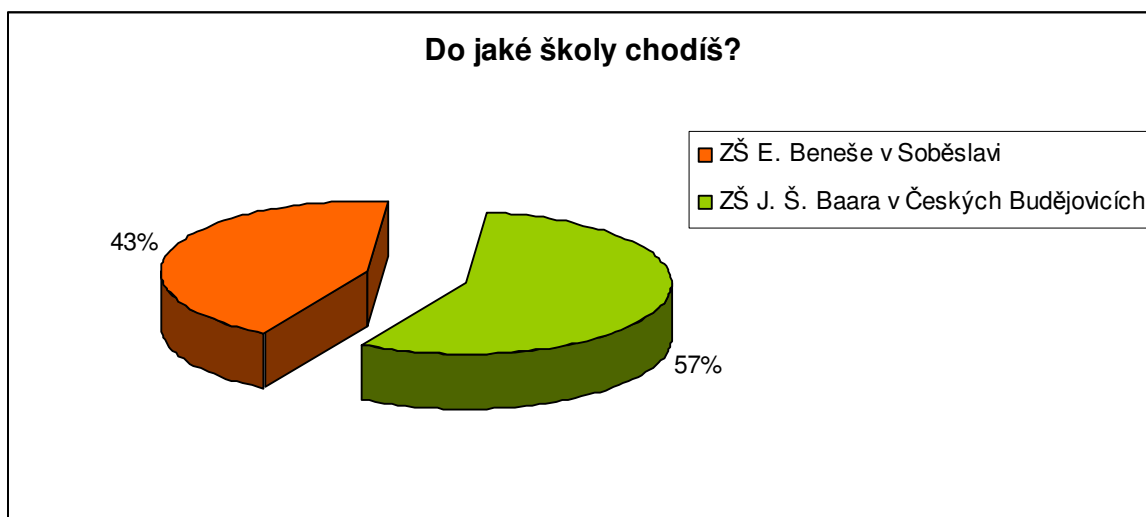
Po prostudování odpovědí bylo nezbytné zasáhnout do údajů, které jsem od studentů získal. Jejich hodnoty nebyly „strojové“, tzn., že by z nich bez úpravy nebylo možné vytvářet závěry. Např. na otázku „Kolik SMS průměrně denně odešleš?“, při níž byli respondenti vyzváni k zadání celého čísla, jsem obdržel odpovědi různých typů: 5, asi 2, 10 – 20, jak kdy ale asi 7, atp. Podobným, různě formulovaným odpovědím, jsem musel dát jednotnou podobu.

5.4 Otázky v dotazníku

Otázka č. 0

S touto otázkou se setkali jen ti žáci, kteří vyplňovali elektronickou formu dotazníku. Měla za úkol zjistit, jakou školu respondent navštěvuje.

Z grafu 1 je patrné, že z celkového množství dotazovaných navštěvuje ZŠ E. Beneše v Soběslavi 43 %, tedy 156 žáků. Zbýlých 57 %, což je 204 dotazovaných, studuje na ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

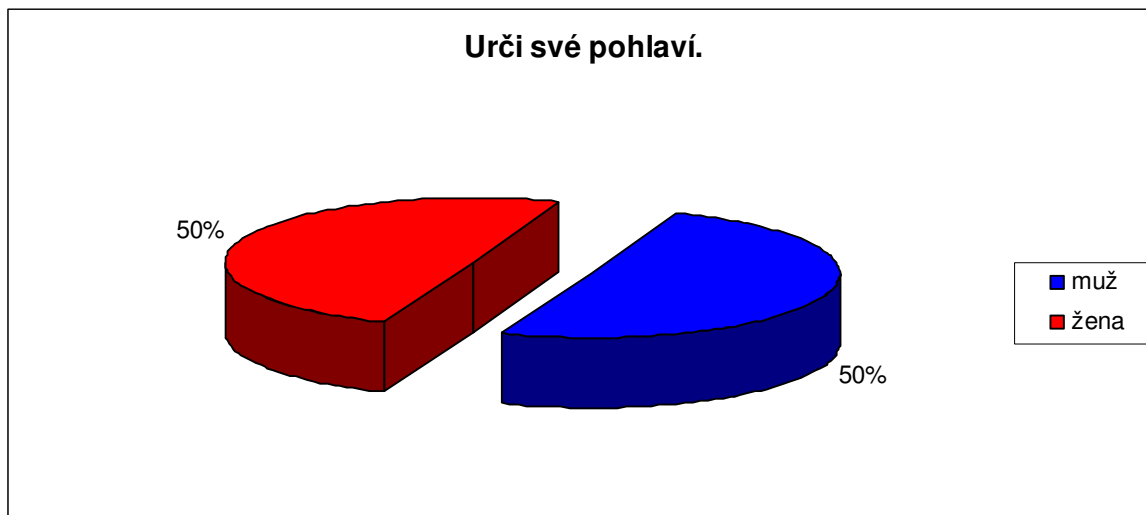

Graf 1 Rozložení respondentů podle navštěvovaných škol

Otázka č. 1

První otázka zjišťovala, v jakém poměru jsou na 2. stupni zkoumaných základních škol dívky a chlapci.

Jak je vidět na grafu 2, z celkového počtu respondentů je 50 % žen, což je 179 z dotazovaných a 50 % mužů, což je 181 z dotazovaných. Rozložení na jednotlivých školách dokládá tabulka 2.

Graf 2 Rozložení respondentů z hlediska pohlaví

	muž	žena
ZŠ E. Beneše v Soběslavi	78	78
ŽŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích	103	101
Celkem	181	179

Tabulka 2 Rozložení respondentů z hlediska pohlaví na jednotlivých školách

Otázka č. 2

Otázkou „Do jaké třídy chodíš?“ jsem respondenty zařadil do nejmenších skupin – tříd.

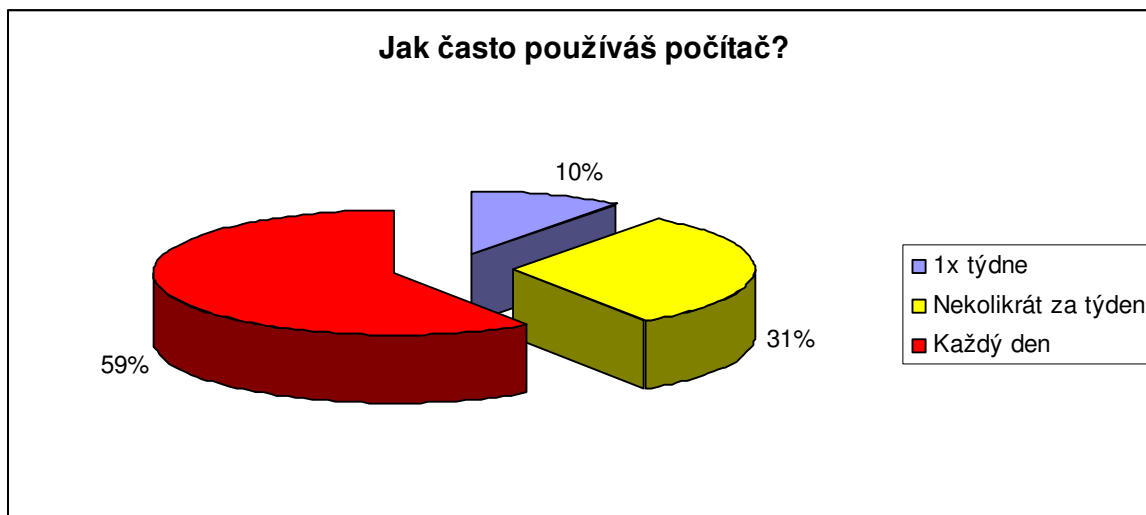
Z tabulky 3 je patrné rozložení žáků do jednotlivých tříd v konkrétních ročnících.

	6. ročník			7. ročník			8. ročník			9. ročník		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
ZŠ E. Beneše v Soběslavi	27	25	0	11	22	0	16	15	0	18	10	12
ŽŠ J. Š. Baara v Č. B.	16	16	24	19	16	21	18	17	21	20	16	0
Celkem	108			89			87			76		

Tabulka 3 Rozložení respondentů do jednotlivých tříd

Otázka č. 3

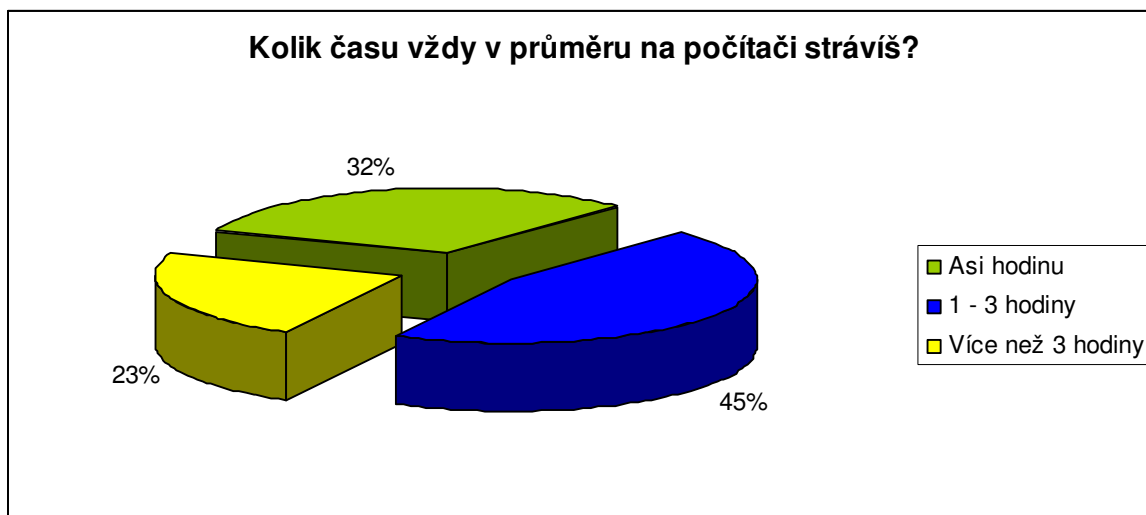
Touto otázkou jsem zjišťoval, jak často mají děti přístup k počítači. Z výsledků, které zobrazuje graf 3 je zřejmé, že 69 %, tj. 213 z dotazovaných, využívá počítač každý den. 31 %, jenž odpovídá 110 respondentům, se k počítači dostane několikrát za týden a zbylých 10 %, tj. 37 odpovídajících, pouze jednou za týden.

Graf 3 Četnost používání počítače

Otázka č. 4

Tato otázka si kladla za cíl dozvědět se, kolik času děti prosedí u počítače. Z grafu 4 můžeme vidět, že 23 %, což je 82 ze všech dotazovaných, tráví na počítači vždy více než tři hodiny. Pro 45 %, tj. 164 ze všech respondentů, je průměrně strávená doba u počítače 1 až 3 hodiny. Ostatních 114 respondentů, tj. 32 %, sedí u PC pouze jednu hodinu.

Graf 4 Čas strávený na počítači

Otázka č. 5

Otázkou „Kde všude máš přístup k internetu?“ jsem zjišťoval, odkud se děti nejčastěji dostávají na internet. Žáci mohli vybrat i více odpovědí, včetně uvedení své vlastní. Jako vlastní odpověď uváděli zpravidla variantu „knihovna“. Tabulka 4 ukazuje, jaké odpovědi studenti vybírali nejčastěji.

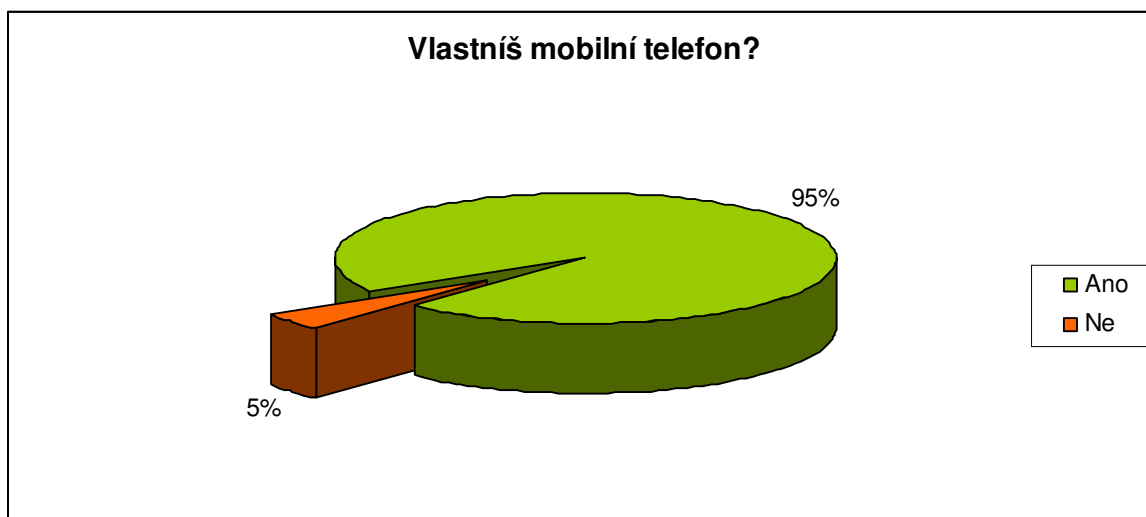
	absolutní odpovědi	ze všech dotazovaných
Doma ve svém pokoji	224	62%
Doma ve společné místnosti	124	34%
Ve škole	203	56%
V internetové kavárně	23	6%
Nemám přístup k internetu	5	1%
Jiná odpověď	46	13%

Tabulka 4 Dostupnost dětí k internetu

Vzhledem k tomu, že respondenti mohli vybrat více než jednu možnost, je celkový součet odpovědí vyšší než celá skupina dotazovaných.

Otázka č. 6

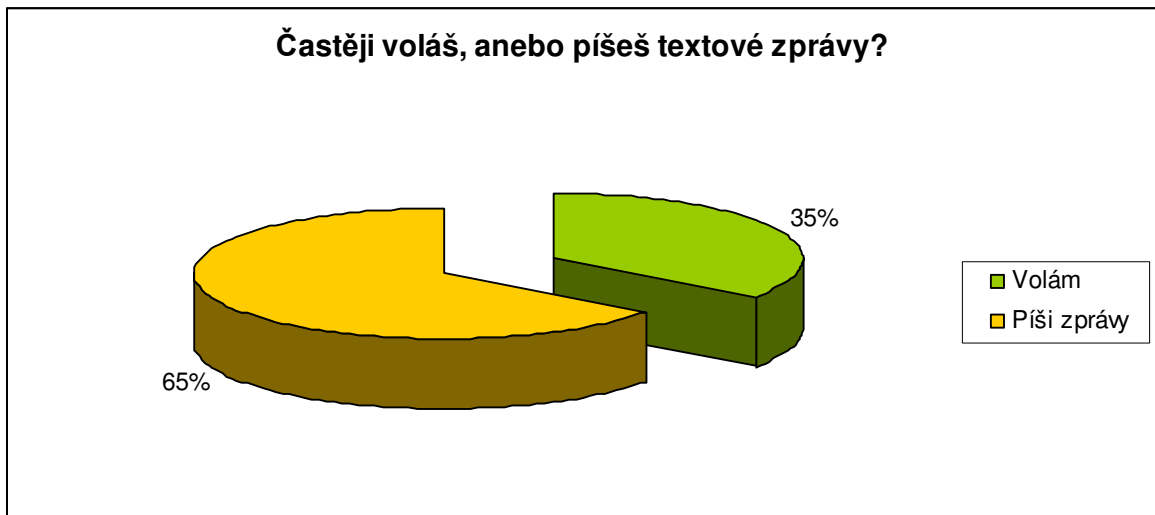
Tato otázka zjišťovala, kolik žáků má svůj mobilní telefon. Jak vyplývá z grafu 5, 95 % žáků, tj. 343 ze všech dotazovaných, vlastní mobilní telefon. Pouhých 5 %, což je 17 studentů, jej nevlastní.

Graf 5 Vlastní mobilní telefon

Otázka č. 7

Jaké služby mobilního telefonu jsou nejčastěji využívány dětmi, zjišťovala další otázka. Jak vyplývá z grafu 6, 35 % z respondentů, tj. 120 těch, kteří v předchozí otázce odpověděli, že vlastní mobilní telefon, častěji telefonuje. 65 %, což je 222 zbylých vlastníků mobilního telefonu uvedlo, že častěji píše SMS. Osobně jsem předpokládal podstatně nižší skupinu volajících.

Graf 6 Využití základních služeb mobilního telefonu

Otázka č. 8

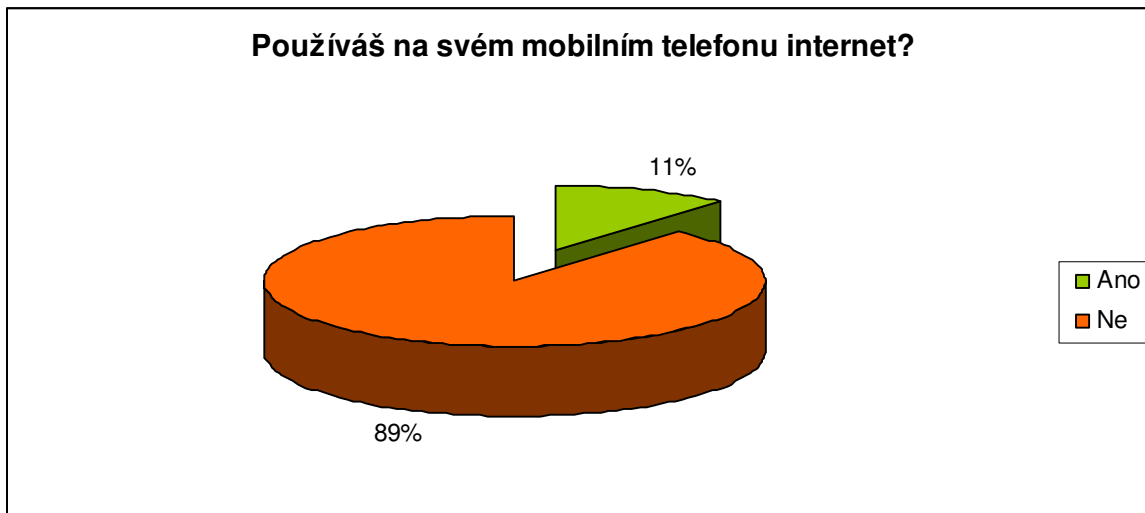
Na otázku „Kolik SMS průměrně denně odešleš?“ odpovídali pouze ti, kteří vlastní mobilní telefon. Bylo dosaženo průměrné hodnoty 8,2 textových zpráv za den.

Otázka č. 9

Otázkou „Kolik SMS Ti denně v průměru přijde?“ jsem zjistil, že respondentům kteří vlastní mobilní telefon přijde denně 9,3 SMS.

Otázka č. 10

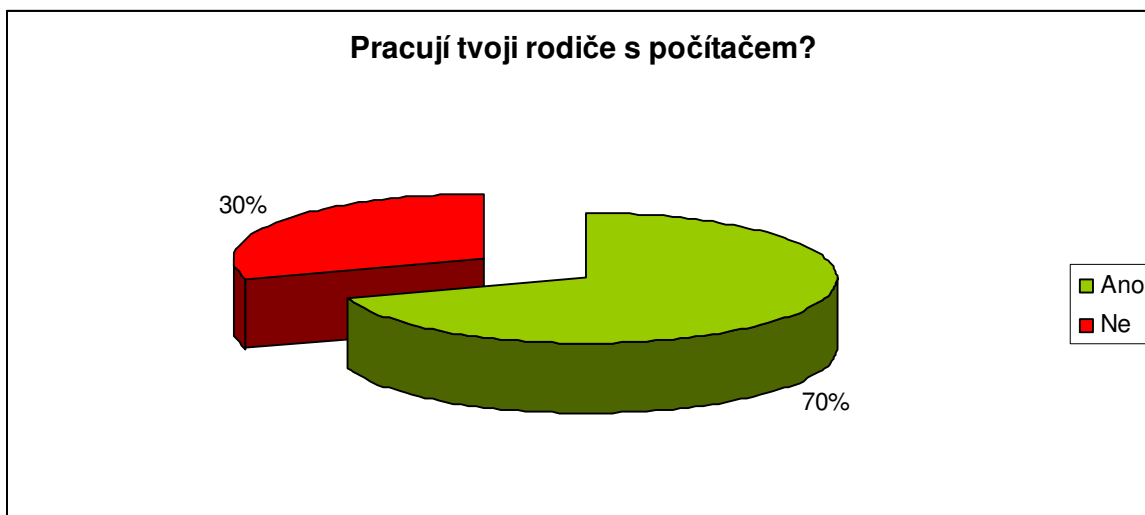
Tato otázka zjišťovala, zda mají děti prostřednictvím mobilního telefonu možnost být na internetu neustále online. Na grafu 7 lze vidět, že internet v telefonu používá pouze 11 %, tj. 39 respondentů, kteří vlastní mobilní telefon. Zbýlých 303 odpovídajících, což odpovídá 89 %, tuto službu nevyužívá. Získané výsledky jsou odrazem vysokých cen, které si mobilní operátoři účtují za službu Internet, a proto je většině dětí nedostupná.

Graf 7 Využití internetu v mobilním telefonu

Otázka č. 11

U této otázky mne zajímalo, zda rodiče dětí s počítačem pracují. Jestli jsou tím pádem schopni poskytnout svým potomkům pomoc při práci na PC. Jak vyplývá z grafu 8, 70 % dětí, tj. 252 ze všech respondentů, odpovědělo, že jejich rodiče s počítačem pracují. 30 %, což odpovídá 108 z dotazovaných, uvedlo, že jejich rodiče s počítačem vůbec nepracují.

Graf 8 Rodiče a počítač

Otázka č. 12

„Jak bys zhodnotil počítačové znalosti své matky?“ Na tuto otázku měly děti označkovat prvního z rodičů jako ve škole, tj. stupnicí od 1 do 5. Jak lze odečíst z grafu 9, nejvíce dětí, tj. 96, což je 26,7 % z celkové skupiny respondentů, hodnotilo počítačové znalosti své

matky jako průměrné. 3 respondenti na tuto otázku neodpověděli. Kompletní výsledky dokládá tabulka 5.

	Výborně ----- nedostatečně					bez odpovědi
	1	2	3	4	5	
absolutní odpovědi	51	86	96	56	68	3
ze všech dotazovaných	14,2%	23,9%	26,7%	15,6%	18,9%	0,8%

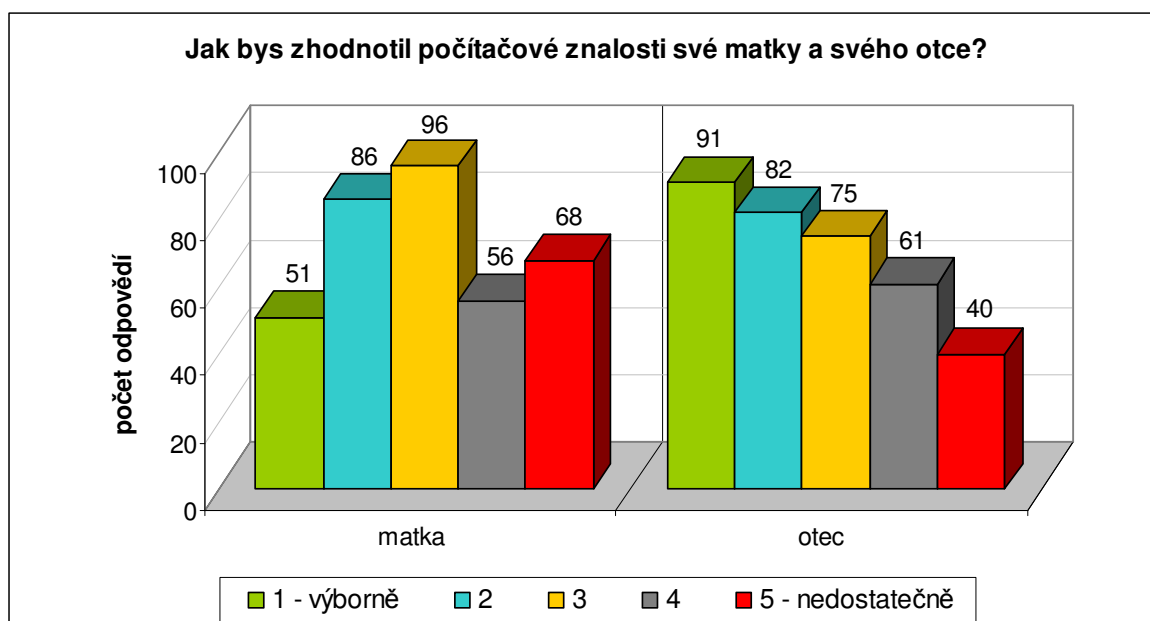
Tabulka 5 Hodnocení počítačových znalostí matky

Otázka č. 13

Tato otázka kopíruje otázku předchozí, tj. otázku č. 12, s tím rozdílem, že je směřována na otce. Celkem 11 dětí na tuto otázku neodpovědělo pravděpodobně z absence tohoto rodiče. Celkové výsledky lze nalézt v tabulce 6 a v grafickém vyjádření v grafu 9. 25,3 % dotazovaných, což je 91 ze všech respondentů, zhodnotilo počítačové znalosti svého otce jako výborné.

	výborně ----- nedostatečně					bez odpovědi
	1	2	3	4	5	
absolutní odpovědi	91	82	75	61	40	11
ze všech dotazovaných	25,3%	22,8%	20,8%	16,9%	11,1%	3,1%

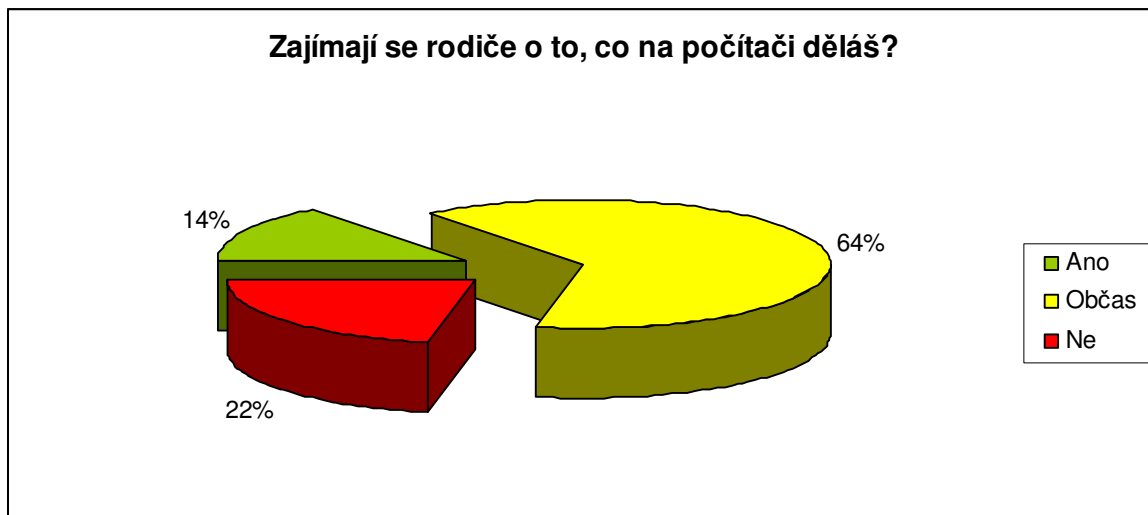
Tabulka 6 Hodnocení počítačových znalostí otce

Graf 9 Počítačové znalosti rodičů v porovnání

Otázka č. 14

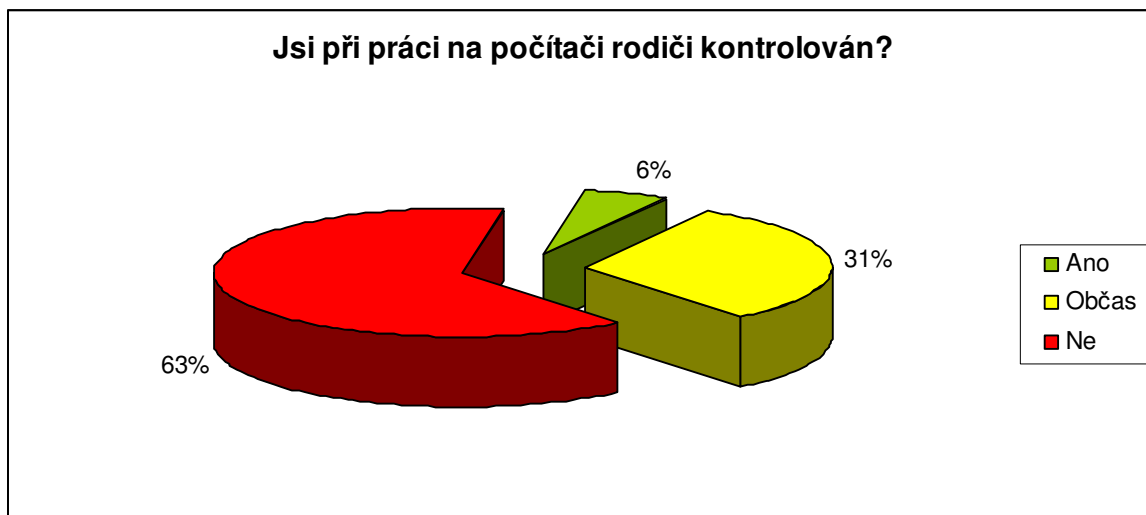
Následující otázkou jsem zjišťoval, do jaké míry se rodiče zajímají o aktivity jejich dětí na PC. Z grafu 10 je patrné, že 14 %, což odpovídá 52 respondentům, potvrdilo, že se jejich rodiče zajímají aktivně o to, co na počítači dělají. 64 % odpovídajících, tj. 229 z celkově dotazovaných, zvolilo variantu „Občas“. Zbýlých 79 respondentů, tj. 22 % ze všech dotazovaných přiznalo, že se rodiče o jejich práci s počítačem nezajímají.

Graf 10 Zájem rodičů o práci dětí na PC

Otázka č. 15

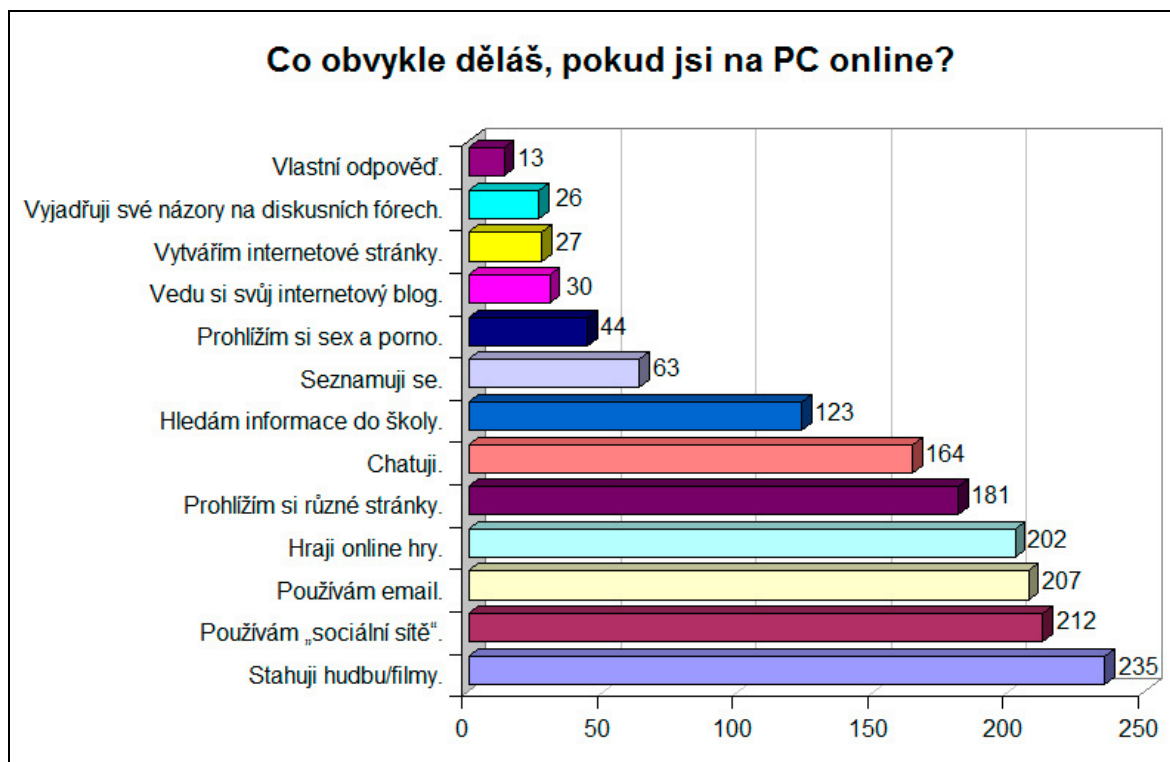
Touto otázkou jsem zjišťoval, zda rodiče své děti při práci na PC kontrolují. Pouze 20 dětí, tj. 6 % z celkového počtu respondentů, uvedlo, že je rodiče kontrolují. Dalších 111, což je 31 % z dotazovaných, připustilo, že je rodiče občas kontrolují. 229 dětí tvoří ze všech odpovídajících 63 % velkou skupinu, která není při práci s počítačem kontrolována vůbec.

Graf 11 Rodičovská kontrola dětí u PC

Otázka č. 16

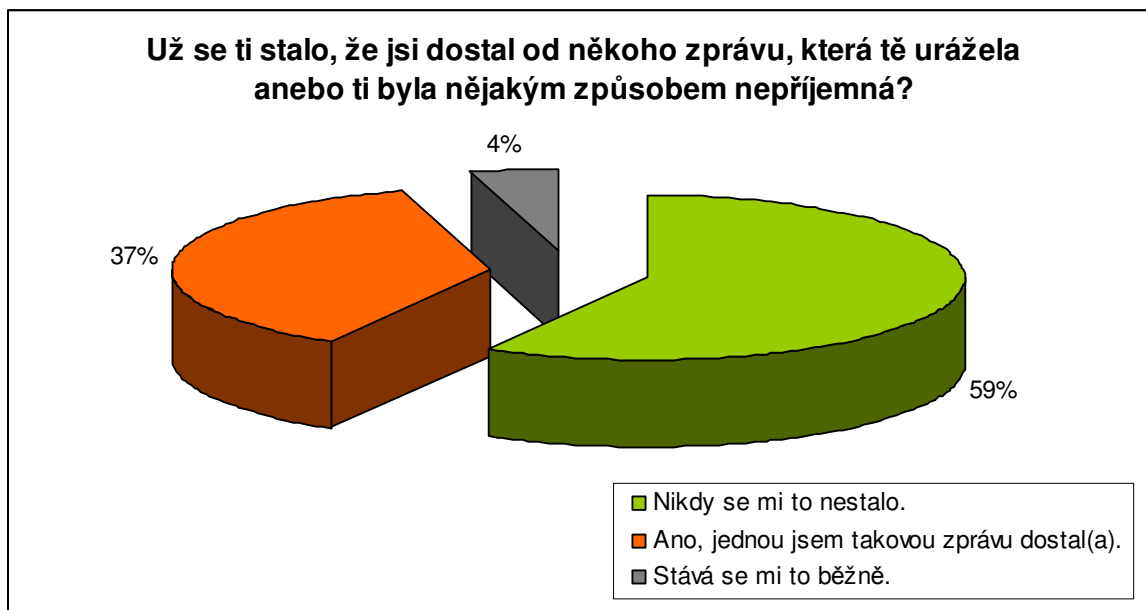
Tato otázka zjišťovala, jaké aktivity děti na internetu nejčastěji vyhledávají. Respondenti mohli zaškrtnout více odpovědí a měli také možnost uvést vlastní variantu. Možnosti odpovědět svými slovy se ujalo 13 dětí, tj. 4 % ze všech dotazovaných a zpravidla uváděli varianty: „stahuji hry“, „telefonuji přes internet“ či „dívám se online na filmy“. Jak lze vidět na grafu 12, nejvíce populární je mezi teenagery stahování hudby a filmů (235 odpovědí, tj. 65 % ze všech dotazovaných). Velice oblíbené je také používání „sociálních sítí“, s největší pravděpodobností je jedná o Facebook, Libimseti.cz anebo Lidé.cz (212 odpovědí, tj. 59 % ze všech dotazovaných). Dalšími významnými službami internetu jsou: email (207 odpovědí, tj. 57 % ze všech dotazovaných), hraní online her (202 odpovědí, tj. 56 % ze všech respondentů), prohlížení WWW stránek (181 odpovědí, tj. 50 % ze všech dotazovaných) a chat (164 odpovědí, tj. 46 % ze všech respondentů). Poměrně malá skupina žáků uvedla, že využívá internet k vyhledání informací do školy (123 odpovědí, 34 % ze všech respondentů).

Graf 12 Četnost aktivit dětí na internetu

Otázka č. 17

Otázkou č. 17 jsem nepřímo zjišťoval, zda se děti setkávají s kyberšikanou. Jak je patrné na grafu 13, 59 %, tj. 210 ze všech respondentů, zvolilo variantu „Nikdy se mi to nestalo.“. 134 dotazovaných, což odpovídá 37 %, přiznalo, že již podobnou zprávu někdy obdrželo. Zbylých 16 respondentů, tj. 4 % z celé skupiny, se s podobným problémem setkává zcela běžně.

Graf 13 Zkušenosti s nepříjemnými zprávami

Otázka č. 18

Pokud respondenti na otázku č. 17 odpověděli, že se s obtěžující zprávou již někdy setkali, anebo se s ní běžně setkávají, byla jim položena otázka „O jaký obsah zprávy se jednalo?“. S touto otázkou se tedy setkala 150 dětí, tj. 41 % ze všech respondentů. Tabulka 7 ukazuje, jaké varianty odpovědí děti vybíraly nejčastěji. Jako vlastní odpovědi uváděly nejčastěji: „uráželi mě“, „vyhrožování smrtí“ a „duševní ublížení“.

	absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
Byly to nadávky a vulgarismy na mou osobu.	84	56%
Zesměšňovali mě.	41	27%
Byly sexuální laděné.	37	25%
Vlastní odpověď.	9	6%
Vyhrožovali mi.	8	5%
Jednalo se o vydírání.	5	3%

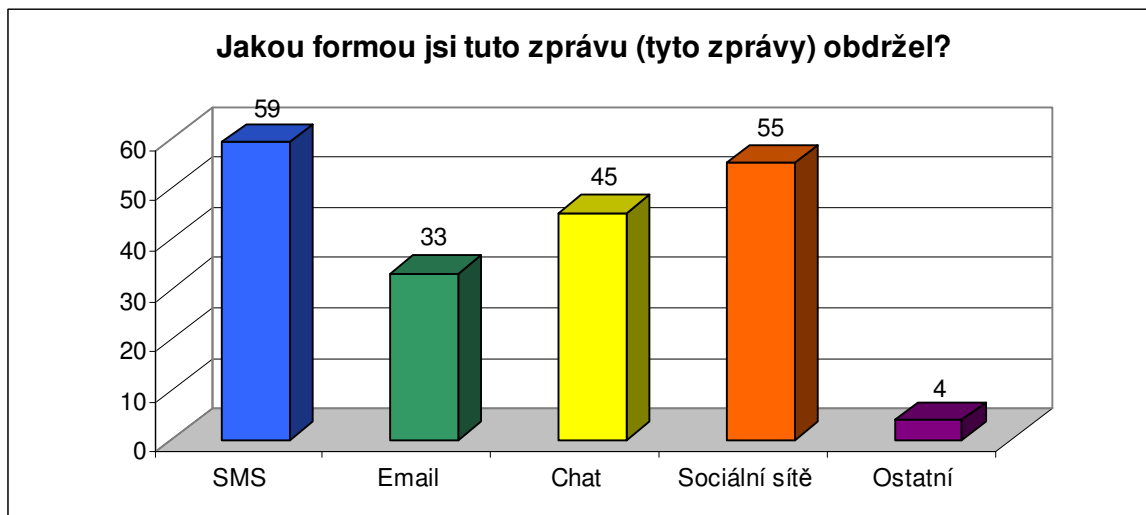
Tabulka 7 Varianty obtěžujících zpráv

Protože respondenti mohli vybrat více než jednu možnost, je celkový součet odpovědí vyšší, než počet odpovídajících na tuto otázku.

Otázka č. 19

Následující otázkou jsem od respondentů, kteří v otázce č. 17 přiznali zkušenosti s obtěžujícími zprávami, zjišťoval, jakou formou jim takové zprávy byly doručeny. Z grafu 14 lze vyčíst nejčastěji používané komunikační kanály pro posílání podobně zákeřných

zpráv. Odpovídající mohli výběr doplnit o svou vlastní odpověď, v grafu označenou jako kategorie „Ostatní“. Zde 4 respondenti, tj. 2 % z vybrané skupiny odpovídajících, uvedli, že podobné zprávy obdrželi při hraní online her.

Graf 14 Komunikační kanály zákeřných zpráv

Odpovídající mohli opět zvolit více než jednu možnost. Celkový součet odpovědí je tedy vyšší než počet respondentů, kteří odpovídali na tuto otázku.

Otázka č. 20

„Kdo ti tuto zprávu poslal?“ Tak zněla otázka, kterou jsem zjišťoval, zda respondenti, kteří se setkali anebo setkávají s agresivními zprávami, vědí, od koho tyto zprávy obdrželi. Respondenti volili také svou vlastní odpověď, v níž uváděli např. odpovědi: „kamarádi“, „bývalí kamarádi“ a „příbuzní“.

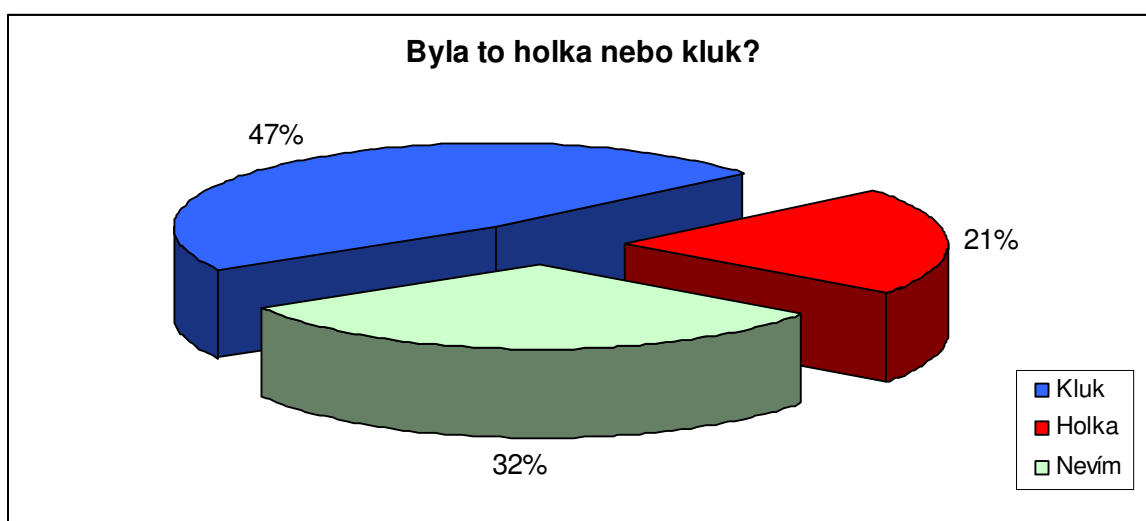
	absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
Vůbec nevím.	75	50%
Někdo mimo školu.	53	35%
Někdo ze školy.	16	11%
Někdo z naší třídy.	13	9%
Vlastní odpověď.	7	5%

Tabulka 8 Domnělí autoři agresivních zpráv

Otázka byla doplněna o následující specifikaci: „Pokud se ti to stalo opakovaně, můžeš vybrat více odpovědí.“. Ve výsledcích se objevilo 12 vícenásobných odpovědí. Lze se tudíž domnívat, že ze 150 respondentů, kteří se setkali s agresivními zprávami (viz otázka č. 17), jich 12, tj. 8 %, zažívá podobné obtěžování opakovaně.

Otázka č. 21

Anonymita je jednou z hlavních tváří kyberšikany. Touto otázkou jsem zjišťoval, zda příjemci agresivních zpráv znají alespoň pohlaví útočníka/útočnicků. Z grafu 15 je patrné, že agresory kybernetické šikany jsou především chlapci, kteří tvoří 47 %, což je 76 zvolených odpovědí vybranou skupinou dotazovaných. Dívky byly zvoleny 34krát, takže zaujímají 21% část odpovědí. Variantu „Nevím“ zvolilo 51 z vybrané skupiny respondentů, tzn., že 32 % útoků nemohlo být oběťmi nikterak identifikováno.

Graf 15 Složení domnělých agresorů z hlediska pohlaví

Tato otázka byla opět podmíněna odpovědí na otázku č. 17.

Otázka č. 22

Další otázka, s níž se setkali pouze ti respondenti, kteří v otázce č. 17 přiznali zkušenost s kyberšikanou zněla: „Poté, co jsem zprávy obdržel, jsem reagoval následovně:“, a byla doplněna o instrukci: „*Pokus se vyjádřit, zda tvé jednání bylo ve vybraných metodách úspěšné. Pokud jsi uvedenou metodu nepoužil, tak na ni neodpovídej.*“.

Žákům byly nabídnuty tyto reakce:

1. reakce: „Přepnul jsem svůj režim na offline.“
2. reakce: „Útok jsem podobnou formou opětoval.“
3. reakce: „Změnil jsem svůj nickname (přezdívku).“
4. reakce: „Informoval jsem o tom učitele.“
5. reakce: „Řekl jsem to doma.“
6. reakce: „Řekl jsem to přátelům.“

7. reakce: „Řekl jsem to ostatním ve škole.“
8. reakce: „Informoval jsem policii.“
9. reakce: „Smazal jsem agresivní materiál.“
10. reakce: „Neudělal jsem nic.“
11. reakce: „Zasmál jsem se tomu.“
12. reakce: „Oznámil jsem útok poskytovateli služby.“

V tabulce 9 je uvedena četnost výsledného jednání na jednotlivé reakce. Po vyhodnocení údajů jsem reakce rozdělil do tří kategorií, které jsem od sebe barevně rozlišil. Reakce označené zelenou barvou jsou respondenty zvoleny jako velmi účinné. Žlutá barva označuje reakce, které žáci považují za účinné. Jako obecně neúčinné připadají dotazovaným reakce, které jsem označil červenou barvou.

	vůbec nepomohlo	nepomohlo	beze změny	pomohlo	velmi pomohlo	počet odpovědí
1. reakce	6	3	16	27	13	65
2. reakce	6	7	17	23	12	65
3. reakce	5	4	19	14	6	48
4. reakce	9	3	11	3	1	27
5. reakce	9	2	13	5	6	35
6. reakce	5	2	20	22	15	64
7. reakce	4	3	10	10	5	32
8. reakce	6	4	8	1	5	24
9. reakce	5	2	15	18	22	62
10. reakce	8	0	13	15	12	48
11. reakce	5	5	17	20	29	76
12. reakce	5	1	10	3	7	26

Tabulka 9 Shrnutí reakcí obětí kyberšikany

Protože respondent měl odpovědět na otázku, pouze tehdy pokud se ho týkala, anebo ji ponechat prázdnou, získávám tím přehled nejen o tom, jak jsou jednotlivé reakce účinné, ale také shrnutí, jak jsou jednotlivé reakce frekventované. Z tabulky 9 je velmi dobře čitelné, že nejčastěji děti volí reakci, která je zpravidla účinná. To svědčí o tom, že většina dětí si převážně dovede poradit při podobných problémech.

Otázka č. 23

Na otázku „Co je pro tebe při komunikaci na internetu nejlepší?“ mohli respondenti vybrat tři, jim nejbližší odpovědi, anebo doplnit svou vlastní. Četnost voleb jednotlivých odpovědí dokládá tabulka 10, ze které lze taktéž vyčíst, jak velká skupina ze všech dotazovaných, tj. z 360 respondentů, takto odpovídala.

	absolutní odpovědi	ze všech dotazovaných
Mám větší přehled o lidech, které kontaktuji. (např. vidím jejich profil)	187	52%
Jednoduše mohu oslovit někoho, koho neznám.	144	40%
Tato komunikace je důvěrná – „neslyší“ ji nikdo jiný.	134	37%
Napíšu to, co bych ve skutečnosti nikdy neřekl.	113	31%
Anonymita (mohu předstírat, že jsem někdo jiný).	47	13%
Vlastní odpověď.	31	9%

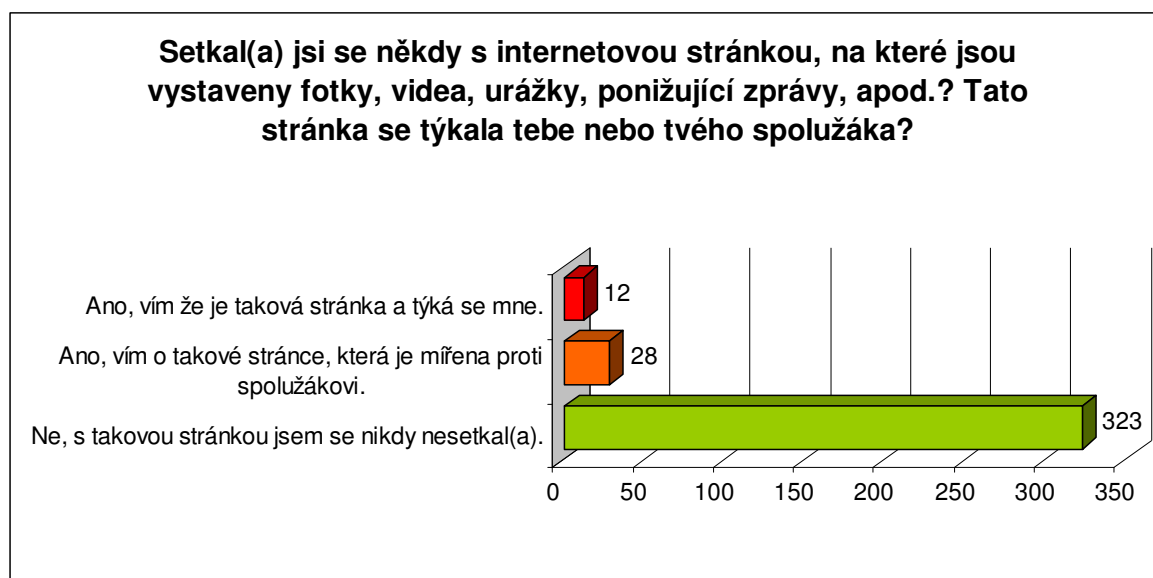
Tabulka 10 Pozitiva komunikace prostřednictvím internetu

Při pohledu do tabulky 10 je zřejmé, že možnosti vytvořit vlastní odpověď využilo 9 % ze všech dotazovaných. Těchto 31 vlastních odpovědí se týkalo zejména výhody v „povídání si s kamarády“, které je zadarmo.

Dotazovaní mohli vybrat více než jednu odpověď, takže výsledné procento může vzrůst na více než 100 %.

Otázka č. 24

Další otázkou jsem zjišťoval, zda se dotazovaní již někdy na internetu setkali s agresivním materiálem, který byl mířen proti jejich spolužákům, či dokonce proti nim samotným. Jak můžeme vidět na grafu 16, 323 respondentů, tj. 90 % ze všech dotazovaných, se s podobným materiálem nikdy neseťkala. 28 žáků, což odpovídá 8 % z celé skupiny, se setkali s internetovými stránkami, které se týkají jejich spolužáka. Zbylé 3 %, tj., 12 ze všech respondentů, vědí, že existují podobné stránky a týkají se jejich osoby.

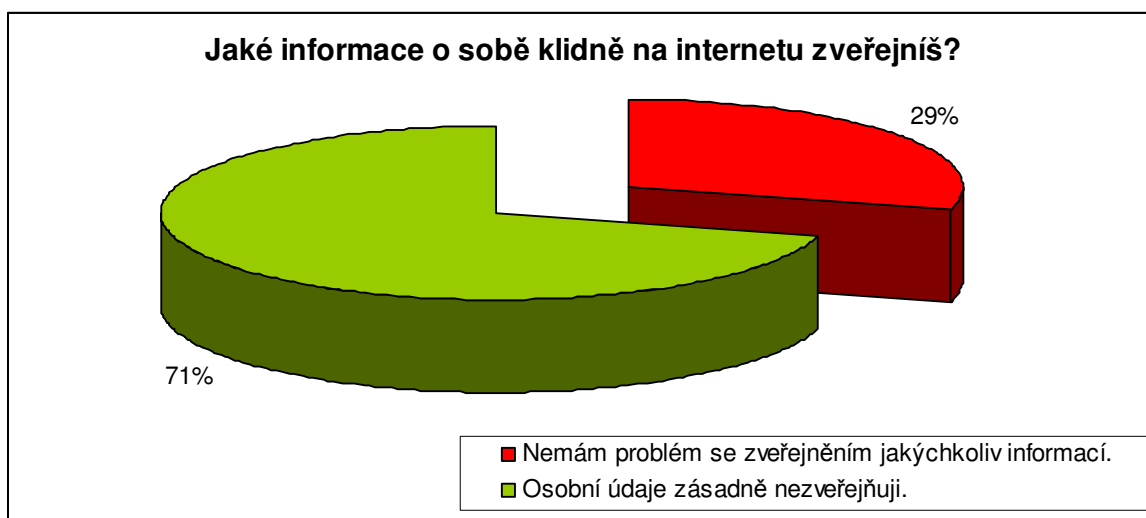

Graf 16 Zkušenosti s agresivním materiálem v prostředí internetu

Respondenti opět mohli zvolit více než jednu odpověď, tzn., že výsledné procento může přesáhnout hodnotu 100 %.

Otázka č. 25

Tato otázka zjišťovala, zda jsou děti na internetu opatrné či nikoliv. Jak vyplývá z grafu 17, Pro 29 % respondentů, což je 106 z celkové skupiny dotazovaných, není problém zveřejnit o sobě jakékoliv informace. Ostatních 254 respondentů, tj. 71 % ze všech dotazovaných, je při zveřejňování informací daleko opatrnější.

Graf 17 Jak děti zachází s informacemi v prostředí internetu

Otázka č. 26

S otázkou „Které informace považuješ za osobní a nikdy bys je na internetu nezveřejnil?“ se setkali pouze ti respondenti, kteří v otázce č. 25 vybrali variantu „Osobní údaje zásadně nezveřejňuji“. Dotazovaní mohli zvolit více odpovědí, včetně doplnění své vlastní. Svou vlastní odpověď uvedlo 9 dotazovaných, tj. 4 % těch, kteří o sobě osobní informace zásadně nezveřejňují. Žáci doplňovali zejména tyto varianty: „rodné číslo“, „datum narození“, „nahé fotografie“. Z výsledků, které dokládá tabulka 11 ve sloupci „Nikdy bych nezveřejnil“, je zajímavá skutečnost, že za nejvíce osobní informaci považují děti sdělení množství peněz, kterými disponují oni, anebo jejich rodina. To ukazuje zřejmý odraz hodnot dnešní společnosti v naší nejmladší generaci.

Otázka č. 27

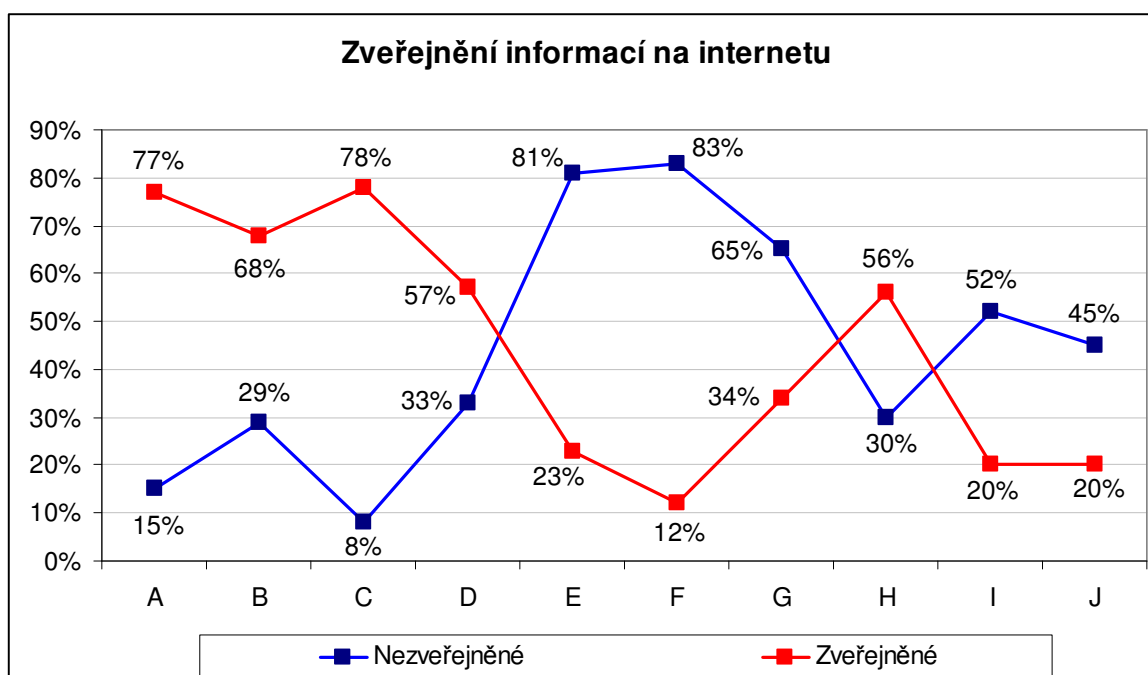
Otázkou „Které informace už jsi na internetu někdy zveřejnil?“ jsem se ptal všech dotazovaných. Opět mohli vybrat z více možností a doplnit svou vlastní. Pro vlastní

odpověď se rozhodlo 11, což je 3 % ze všech dotazovaných, kteří uváděli varianty: „nic“ a „svůj věk“. Z tabulky 11, sloupce „Již jsem zveřejnil“, lze zjistit, jak respondenti odpovídali.

Porovnání výsledků otázky č. 26 a č. 27 nabízí tabulka 11, doplněná o grafické zobrazení hodnot grafem 18. Na grafu jsou patrné křivky obou dvou variant odpovědí. Jsou navzájem inverzní, což vypovídá o většinových zásadách respondentů.

	Nikdy bych nezveřejnil		Již jsem zveřejnil	
	absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných	absolutní odpovědi	ze všech dotazovaných
Křestní jméno (A)	39	15%	276	77%
Příjmení (B)	73	29%	243	68%
Jestli jsem muž anebo žena (C)	21	8%	279	78%
V jakém městě žiji (D)	83	33%	204	57%
Na jaké adrese bydlím (E)	206	81%	82	23%
Kolik mám já/moje rodina peněz (F)	211	83%	43	12%
Své telefonní číslo (G)	165	65%	122	34%
Své fotografie (H)	77	30%	200	56%
Fotografie rodiny (I)	132	52%	73	20%
Své video (J)	115	45%	71	20%
Vlastní odpověď	9	4%	11	3%

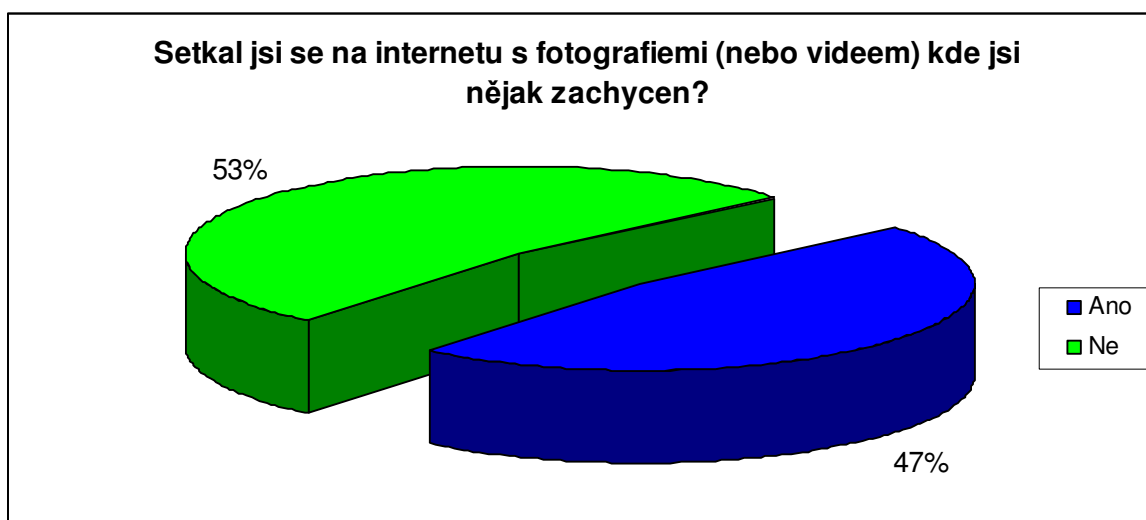
Tabulka 11 Zveřejněné a nezveřejněné informace v prostředí internetu

Graf 18 Na internetu zveřejněné a nezveřejněné informace v porovnání

Otázka č. 28

Následující otázka byla upřesněna textem: „*Fotografie (video), které zveřejnil někdo jiný než ty sám.*“. Z grafu 19 je patrné, že 47 %, což je 169 ze všech respondentů, si je vědoma toho, že jejich fotografie či video zveřejnil někdo jiný. 53 % ze všech dotazovaných, tj. 191 dětí, uvedlo, že se s podobným materiálem nesetkalo.

Graf 19 Fotografie/video zveřejněná třetí osobou

Otázka č. 29

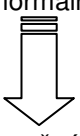
Otázkou „O jaké snímky se jednalo?“ jsem zjišťoval podrobnosti o zveřejněných snímcích. Tato otázka byla podmíněna odpovědí „Ano“ na otázku č. 28. Respondenti mohli vybírat více odpovědí a mohli zahrnout také odpověď vlastní. Tak učinili 3 dotazovaní, tj. 2 % ze skupiny respondentů, kteří objevili své fotografie na internetu. Jejich odpovědi však nekorespondovaly s položenou otázkou. Výsledky na tuto otázku jsou shromážděny v tabulce 12. Žáci opět mohli volit více než jednu odpověď, takže výsledné procento může přesáhnout hodnotu 100 %.

	absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
Fotografie (video), pořízené s mým vědomím. (různé oslavy, školní akce, společné snímky, ..., atp.)	161	95%
Fotografie (video), které musel někdo pořídit, aniž bych o tom věděl.	22	13%
Upravené fotografie (video) tak, aby mne zesměšňovaly či urážely.	5	3%
Vlastní odpověď.	3	2%
Moje intimní fotografie (video), které někdo zveřejnil.	1	1%
Fotografie (video) kde mě bijí, či se mnou hrubě zacházejí.	1	1%

Tabulka 12 Obsah na internetu zveřejněných fotografií/videoí

Otázka č. 30

Tato otázka byla taktéž podmíněna kladnou odpovědí na otázku č. 28. Respondenti měli systémem jako ve škole ohodnotit jejich pocity při objevení fotografií/videí, tj. stupnicí od jedné (normální pocity) do pěti (strašné pocity). Z odpovědí, které jsou uvedeny tabulce 13, je zřejmé, že v převážné většině případů se jednalo o standardní fotografie/videa.

pocity		absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
normální	1	112	66%
	2	30	18%
	3	15	9%
	4	4	2%
	5	8	5%
strašné			

Tabulka 13 Reakce žáků na zveřejněné fotografie/videa

Otázka č. 31

Otázkou „Víš co je šikanování?“ jsem zjišťoval, zda děti mají vůbec představu o tom, co je šikanování. Jednalo se o otevřenou otázku, takže odpovědi na ní jsou vždy originálním vyjádřením každého respondenta. Za každý ročník dále uvádím jednu vybranou odpověď:

„to je když spolužáci někoho mu berou svačinu potom poněm chtěj peníze a cigarety a potom třeba dou na záchod tam mu strčí hlavu do záchodu a splachujouho potom si tam zapálí cigaretu přide učitel kluci zdrknouna cigaretu mu daj do ruky a ten kluk to potom shítá a bojí se to říct rodičům a pak třeba bude chtít skočit z mostu.“ (žák ze 6. třídy)

„šikanování je to že třeba např: de kluk do školy a někdy kluci řeknou at' jim furt každý den nosi třeba 100 Kč a když nepřinese tak ho zbyjou“ (odpověď žáka ze 7. třídy)

„Vydírání lidí (dětí) psychicky nebo fyzicky. Často např. bití, zesměšňování nebo třeba zveřejňování různých fotek, videí, komentářů k šikanované osobě, o kterém třeba ani neví => chování ostatních lidí k jedné osobě, které jí/jemu ubližuje.“ (žák z 8. třídy)

„podle mně je to zábava proty co někoho šikanují a představuji si pod tím kameru, a ruskou školu ... z mých zkušeností to bývají stré hry které se

dělali na internátě za komunistu co dělali třetíci prvákum ...a byl bych nejradši kdyby se zavedli nove telesne tresty“ (odpověď žáka z 9. třídy).

Mezi odpověďmi lze mnohdy nalézt příklady, ze kterých lze pociťovat osobní zkušenosti respondenta. Nezřídka ale také převzaté, či velmi ovlivněné názory – viz uvedená odpověď žáka z 9. třídy. Ze získaných odpovědí lze tvrdit, že 314 respondentů, což je 87 % ze všech dotazovaných, má dobrou představu o tom, co je to šikanování. 23 dotazovaných, tj. 6 % všech respondentů, přímo uvedlo, že neví, co šikanování znamená. Naprosto stejná skupina, taktéž 23 žáků, odmítla na otázku odpovědět, nebo uvedla zcela nesmyslnou odpověď.

(Souhrn všech odpovědí je možné nalézt na přiloženém CD, v souboru data.xls.)

Otázka č. 32

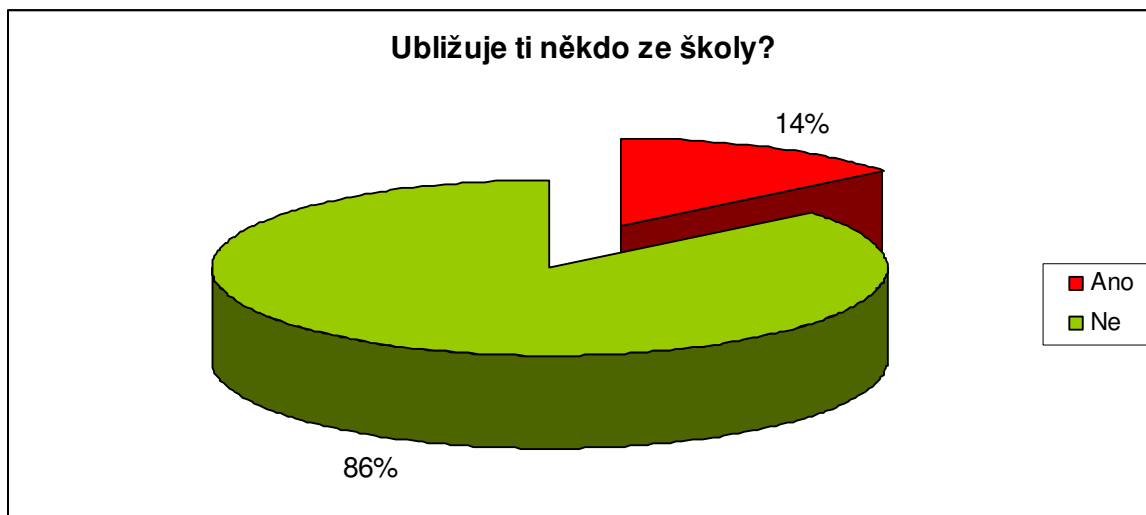
Další otázkou jsem zkoumal, zda se žáci setkávají se šikanou ve svých třídách. Jak vyplývá z grafu 20, 63 % žáků, tj. 226 ze všech dotazovaných, uvedlo, že byli svědky šikanování jejich spolužáků. Zbýlých 37 %, což odpovídá 134 respondentům, se tímto problémem nikdy v jejich třídě nesetkalo.

Graf 20 Existence šikanování ve třídách

Otázka č. 33

Tato otázka byla určena pro všechny dotazované a zjišťovala, zda jsou samotní respondenti v roli oběti standardní šikany. 14 % žáků, tj. 51 ze všech respondentů, přiznalo, že jim někdo ze školy ubližuje. Ostatních 309 žáků, což odpovídá 86 %, uvádí, že jim nikdo neubližuje.

Graf 21 Ublížování ve školním prostředí

Otázka č. 34

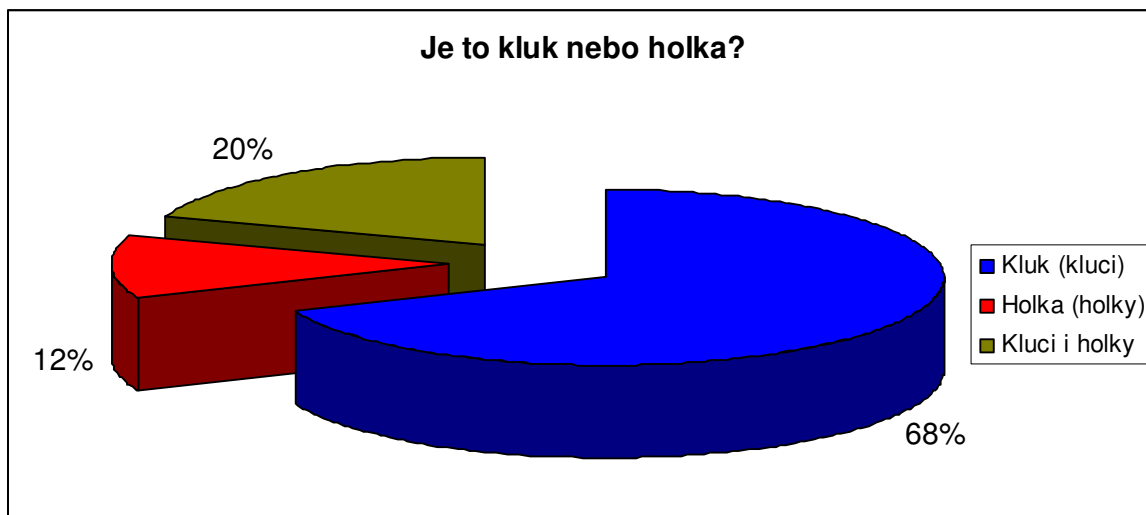
Další otázkou „Kdo ti ubližuje?“ jsem se ptal obětí standardní šikany, tj. pouze těch, kteří na otázku č. 33 zvolili variantu „Ano“. Výsledky lze vidět v tabulce 14. Pouze jeden respondent, což odpovídá 2 % ze všech odpovídajících, uvedl vlastní odpověď – „Učitelé“. Respondenti mohli vybrat více odpovědí, tudíž celkové procento může být vyšší než 100 %.

	absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
Spolužák/spolužáci z naší třídy.	32	63%
Spolužák/spolužáci z jiné třídy.	23	45%
Vlastní odpověď.	1	2%

Tabulka 14 Identifikace agresorů z pohledu lokace ve škole

Otázka č. 35

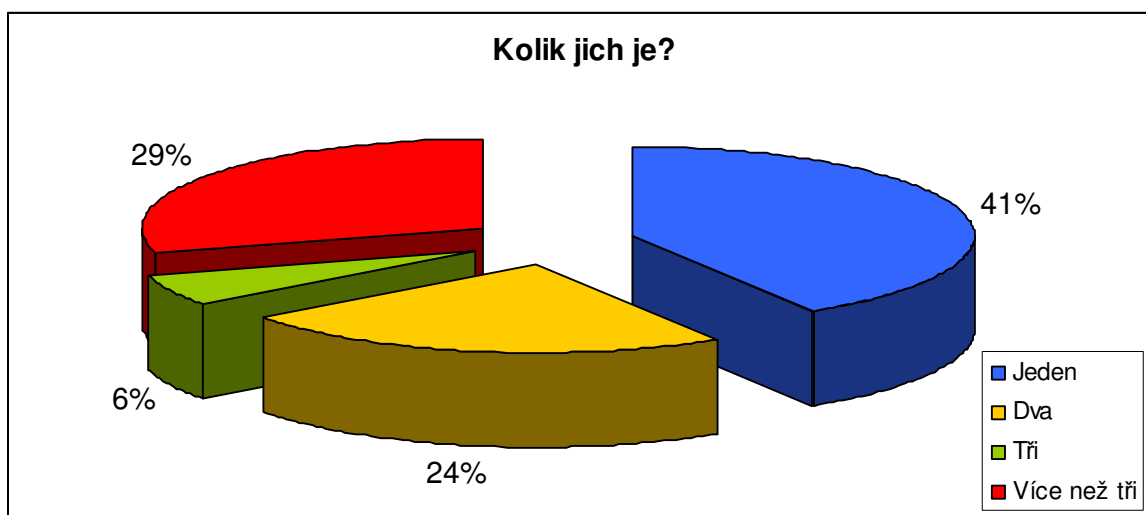
Touto otázkou jsem se pokoušel zjistit, zda jsou častěji aktéry šikany chlapci anebo dívky. Otázka byla položena pouze těm žákům, kteří na otázku č. 33 odpověděli variantou „Ano“. Z pohledu na graf 22 je zřejmé, že 68 % případů, tj. 35 udání z celé skupiny šikanovaných respondentů, bylo zapříčiněno pouze chlapci. 12 % odpovědí, což znamená 6 respondentů, označilo za aktéry šikany pouze dívky. 20 % respondentů, tj. 10 odpovídajících, zvolilo variantu „Kluci i holky“.

Graf 22 Identifikace agresorů z hlediska pohlaví

Otázka č. 36

Otázka, která byla opět podmíněna kladnou odpovědí na otázku č. 33, zjišťovala, v jak velkých skupinách se agresori seskupují. Jak můžeme vidět na grafu 23, většina agresorů, tj. 41 %, což znamená 21 odpovědí od oběti, šikanuje sama za sebe. 24 % obětí šikany, tj. 12 respondentů, uvedlo, že jsou obtěžováni dvojicí agresorů. 3 dotazovaní, což je 6 % ze skupiny šikanovaných, uvedli, že agresori, kteří je obtěžují, jsou tři. Poněkud znepokojující je zjištění, že 29 % případů přiznané šikany, tj. 15 odpovědí, je zapříčiněno skupinami tvořenými čtyřmi a více agresory.

Graf 23 Identifikace velikosti skupiny agresorů

Otázka č. 37

Další ze skupiny otázek připravených pouze pro oběti šikany zněla „Jakým způsobem a jak často ti ubližují?“, s tím, že respondenti museli ke každému předloženému způsobu šikanování přiřadit jednu z následujících odpovědí: „téměř každý den“, „téměř každý týden“, „asi jednou do měsíce“, „nikdy se mi to nestalo“. Předložené způsoby i četnost odpovědí 14% skupiny ze všech respondentů, tj. 51 obětí šikany, dokládá tabulka 15. Z ní je velmi dobře patrné, že k fyzickým metodám šikanování dochází takřka ve výjimečných situacích, kdežto psychické formy jsou daleko častější.

	Téměř každý den	Téměř každý týden	Asi jednou do měsíce	Nikdy se to nestalo
Ničení věcí	2	8	9	32
Ignorování	10	6	7	28
Posmívání	12	11	8	20
Pomlouvání	15	17	9	10
Ponižování	13	12	6	20
Nadávání	20	12	5	14
Bití	4	5	11	31
Fackování	1	3	10	37
Kopání	4	2	8	37
Rány pěstí	3	3	5	40
Vyhrožování	6	5	10	30

Tabulka 15 Četnost různých způsobů šikanování

Otázka č. 38

Otevřená otázka, na kterou měli odpovídat pouze respondenti, jenž v otázce č. 33 uvedli, že jsou obětí šikany, zněla: „Ubližují ti ještě nějak jinak?“. Této možnosti vyžilo 13, tj. 25 % ze skupiny šikanovaných dětí. Odpovědi byly opět velmi individuální, ale dá se hovořit o tom, že nabízené možnosti v otázce č. 37 byly dostačující.

(Souhrn všech odpovědí je možné nalézt na příloženém CD, v souboru data.xls.)

Otázka č. 39

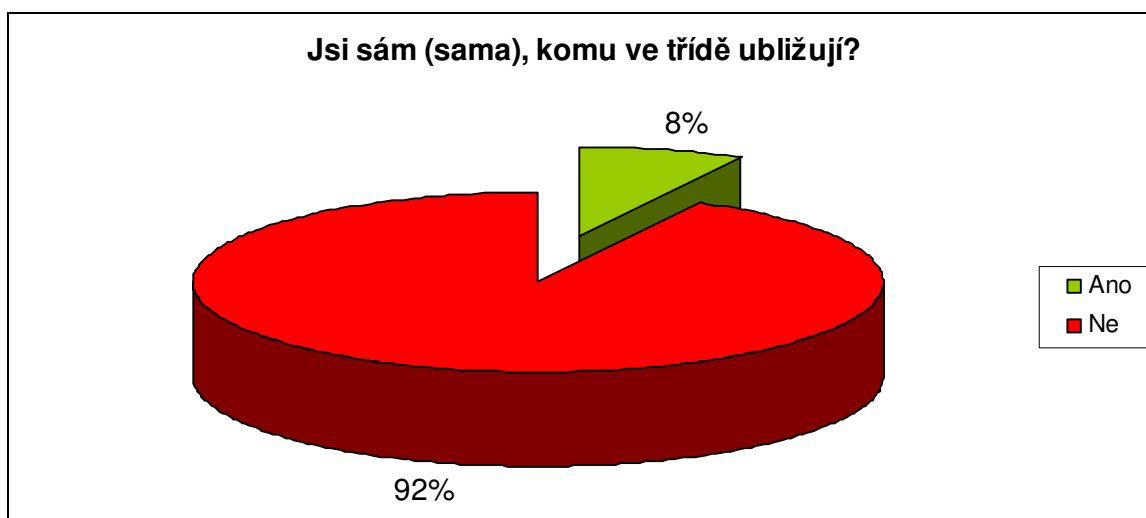
Otázka, která byla opět určená pouze obětem šikany, zněla: „Kde všude ti ubližují?“. Výsledky na tuto otázku jsou v tabulce 16 seřazeny sestupně. Respondenti mohli vybírat více možností, tudíž celkové procento dosahuje vyšší hodnoty než 100 %. Dotazovaní mohli odpověď taktéž doplnit o svou vlastní, čehož využili 3 respondenti, tj. 6 % ze skupiny obětí. Ti však uvedli pouze dvakrát variantu „nikdo“ a jedenkrát „doma“.

	Absolutní odpovědi	z vybrané skupiny dotazovaných
Ve třídě	31	61%
Na chodbě	17	33%
Cestou do školy nebo ze školy	15	29%
Na záchodě	7	14%
V jídelně	7	14%
V šatně	6	12%
V tělocvičně	5	10%
Vlastní odpověď	3	6%
V družině	2	4%
Na hřišti	2	4%

Tabulka 16 Četnost výskytu šikany na různých místech

Otázka č. 40

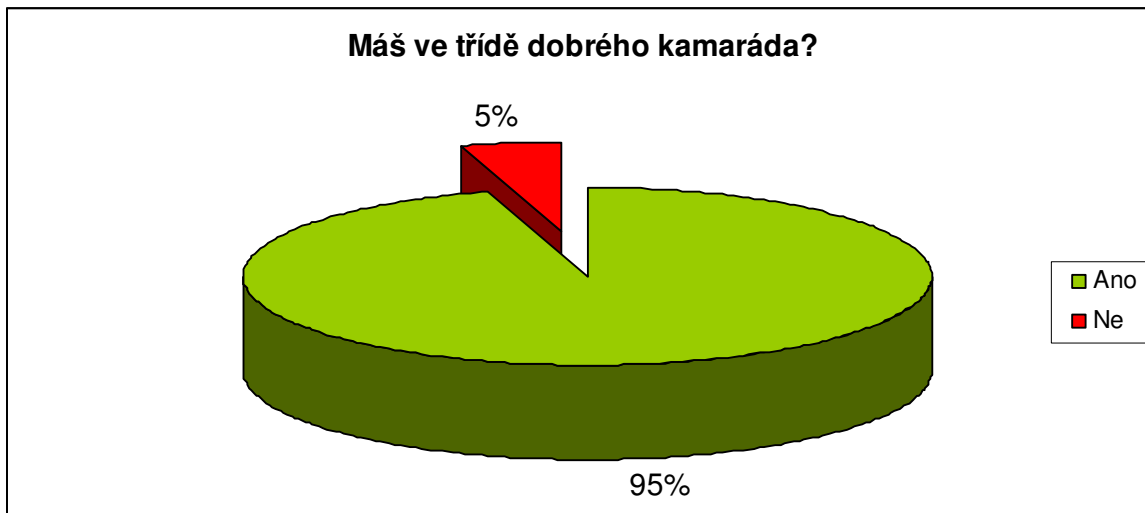
Poslední otázka určená obětem šikany zjišťovala, zda je v jejich třídě ubližováno ještě někomu dalšímu. Jak je patrné z grafu 24, 92 % vybraných respondentů, tj. 47 šikanovaných obětí, přiznalo, že nejsou ve třídě jediní, komu je ubližováno. Zbýlých 8 %, což odpovídá 4 obětem, se domnívá, že jsou ve třídě šikanováni pouze oni.

Graf 24 Izolovanost obětí ve třídě

Otázka č. 41

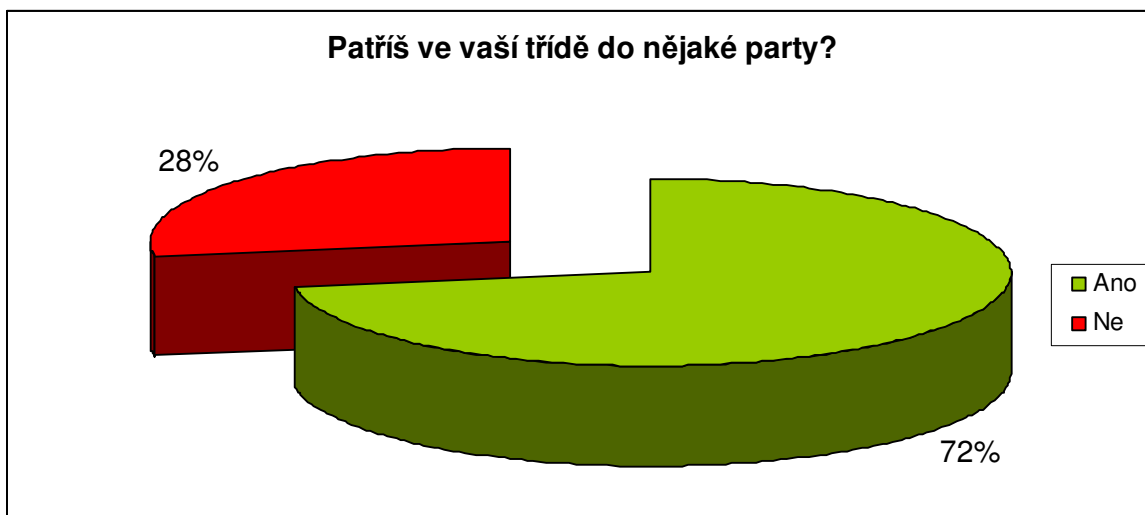
Touto otázkou jsem se snažil zjistit, zda děti navazují ve třídách kamarádství. Jak lze vidět na grafu 25, 95 % dětí, tj. 343 ze všech dotazovaných, má ve třídě dobrého kamaráda. Zbýlých 5 %, čemuž odpovídá 17 respondentů, si k sobě ve třídě kamaráda nenašlo.

Graf 25 Kamarádské vztahy mezi dětmi ve třídě

Otázka č. 42

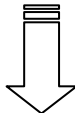
Předposlední otázka si kladla za cíl zjistit, zda se ve třídách utvářejí dobré kolektivy, tzv. party. Z grafu 26 je patrné, že v 72 % všech odpovědí, což odpovídá 261 odpovědím „Ano“, děti potvrzují svou náležitost do třídní party. 28 % dotazovaných, tj. 99 ze všech respondentů se domnívá, že do třídní party nepatří.

Graf 26 Začlenění dětí do třídního kolektivu

Otázka č. 43

Poslední otázka zněla „Jsi rád ve své třídě?“ a žáci na ni měli odpovídat jako ve škole, stupnicí od jedné (spokojen) do pěti (nespokojen). Výsledky zkoumání dokládá tabulka 17, ze které lze říci, že většina dětí je v třídním kolektivu převážně spokojena.

spokojenost		absolutní odpovědi	ze všech dotazovaných
Ano	1	183	51%
	2	90	25%
	3	58	16%
	4	13	4%
Ne	5	16	4%

Tabulka 17 Celková spokojenost dětí ve třídě

6 DISKUSE

V této části práce jsou zrekapitulovány předem stanovené hypotézy, které jsou konfrontovány se získanými výsledky.

Jak již bylo uvedeno, tohoto výzkumu se zúčastnilo celkem 360 respondentů, kteří navštěvují dvě různé školy. 156 žáků, tj. 43 % ze všech dotazovaných, je situováno do ZŠ E. Beneše v Soběslavi, a 204 žáků, což je 57 % z celé skupiny respondentů, navštěvuje ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Pro objektivní porovnávání dílčích výsledků jsem se rozhodl vyjadřovat velikosti skupin procenty s tím, že absolutní četnosti odpovědí budou vždy doplněny v závorce.

První hypotéza zní: **Agresory bývají spíše chlapci než dívky.** S tímto tvrzením z pohledu kybernetického šikanování koresponduje otázka č. 21, na niž odpovídalo celkem 150 dětí, tj. 42% ze všech dotazovaných, kterých se problematika týkala. Z jejich výsledků je patrné, že 47 % (76) aktérů kyberšikany tvoří chlapci, 21 % (34) dívky. Zbýlých 32 % (51) útoků nedokázali oběti konkretizovat. Na ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích jsou výsledky velice podobné: 45 % (51) chlapci, 24 % (27) dívky a 31 % (35) nespecifikováno. ZŠ E. Beneše v Soběslavi vykazuje podstatně nižší část, pouze 13 % (6) případů, kdy byly oběti napadeny dívkou. Na druhou stranu je zde vyšší podíl případů, celkem 53 % (25), v nichž jako aktéři kyberšikany figurovali chlapci. Velmi podobná část respondentů, tj. 34 % (16), nespecifikovala pohlaví agresora.

Pokud se zaměříme na šikanu standardní – fyzickou, odpověď nám dává otázka č. 35, kterou zodpovídalo celkem 51 dětí – obětí šikany. Z celkových výsledků je patrné, že 68 % (35) obětí uvedlo jako svého agresora chlapce. 12 % (6) odpovídajících napsalo pouze dívky a 20 % (10) šikanovaných respondentů uvedlo jak chlapce, tak i dívky. Na ZŠ J. Š. Baara se 72 % (28) odpovědí týkalo chlapců, 10 % (4) odpovědí dívek a 18 % (7) dětí, na této škole odpovědělo chlapci i dívky. ZŠ E. Beneše v Soběslavi vykazuje nižší podíl šikanujících chlapců – 58 % (7) odpovědí. Na druhou stranu je zde vyšší procento dívek – 17 % (2). Variantu „Kluci i holky“ na této škole uvedlo 25 % (3) dotazovaných.

Výsledky potvrzují stanovenou hypotézu. Chlapci mají vyšší předpoklady k agresí, kterou uplatňují při šikanování i kyberšikaně častěji než dívky.

Druhá hypotéza je: **Kybernetická šikana je častější než šikana fyzická.** Ta byla primárně zhodnocena na základě otázek č. 17: „Už se ti stalo, že jsi dostal od někoho zprávu, která tě urážela, anebo ti byla nějakým způsobem nepříjemná?“ a č. 33: „Ublížíje ti někdo ze školy?“. Ze zjištěných údajů lze říci, že s kybernetickou šikanou se setkalo 42 % (150) ze všech dotazovaných žáků, a se šikanou fyzickou má osobní zkušenost 14 % (51) z celkové skupiny dotazovaných.

Pokud se soustředíme na ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích, zjistíme, že se na této škole setkalo s fyzickou šikanou 19 % (39) jejích žáků, což je poměrně vysoké číslo. Taktéž s kybernetickou šikanou se na této škole setkává velká skupina dětí. Více než 50 % (103) žáků, kteří zde navštěvují druhý stupeň, přiznalo zkušenost s obtěžováním prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu.

Na ZŠ E. Beneše v Soběslavi je situace poměrně klidnější. Na otázky ohledně fyzické šikany uvedlo 8 % (12) ze žáků, že mají osobní zkušenost s násilím za dveřmi jejich školy. S kyberšikanou má problém 30 % (47) dětí druhého stupně největší soběslavské školy.

V tomto případě se opět potvrdila stanovená hypotéza. Ve větším množství dochází mezi žáky k šikanování prostřednictvím moderních technologií, což podtrhuje i teoretické podklady této práce. Je přeci daleko jednodušší někoho obtěžovat skrytě, než se mu postavit tváří v tvář.

Třetí hypotéza zní: **Šikanování se týká především starších žáků.** Ze získaných údajů jsem sestavil přehledné tabulky, které jsou přiloženy na konci této diplomové práce, viz Příloha P II a Příloha P III. Stanovení postoje k této hypotéze není zcela jednoznačné.

Pokud se zaměříme na šikanu fyzickou, jejíž zjištění v jednotlivých třídách dokládá Příloha P II, nemůžeme s vyslovenou hypotézou souhlasit. Pro jednotlivé ročníky na každé ze zkoumaných škol se počet případů velice liší, a to zcela bez souvislosti s věkem žáků. Výskyt šikany v jednotlivých ročnících je tedy ovlivněn zejména klimatem individuálních tříd.

Při pohledu na zpracovaná data týkající se kybernetické formy šikanování, která dokládá Příloha P III, docházíme ke zcela jinému poznatku. Na ZŠ E. Beneše v Soběslavi můžeme dle získaných výsledků jasně hovořit o tom, že čím jsou žáci starší, tím jsou více zasaženi problematikou kyberprostoru, a to bez výjimky. Podobné tvrzení lze použít na ZŠ J. Š.

Baara v Českých Budějovicích, ale k takovému závěru je zapotřebí spojit do souvislosti několik faktických poznatků. Zkušenosti s kyberšikanováním i na této škole opravdu úměrně narůstají se stářím žáků. Výjimku ale tvoří 8. ročník, ve kterém byl zjištěn absolutně nejvyšší výskyt případů kyberšikany. Pokud ale vezmeme v potaz výsledky týkající se přítomnosti fyzické šikany ve třídách, zjistíme, že konkrétně v 8. B má problémy s fyzickým ubližováním od svých spolužáků alarmujících 52,9 % (tj. 9 z celkových 17) dětí. To svědčí o velice narušeném kolektivu. Avšak i na otázku č. 32, „Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?“, odpovědělo v této třídě 16 z celkových 17 dětí variantou „Ano“. Dle mého názoru takto vysoký podíl fyzické šikany implikuje i enormní zastoupení kyberšikany, jenž pro tuto třídu činí 82,4 % (tj. 14 z celkových 17).

Po přihlédnutí k těmto faktickým poznatkům si dovoluji uznat tuto hypotézu za pravdivou. Pokud vezmeme zřetel na rozvíjející se mentalitu u mladých lidí, je zcela logické, že malé děti se s používáním informačních technologií setkávají méně často, a zpravidla také méně „do hloubky“ než starší pubescenti. To dle mého názoru vysvětluje přibývajících problémy s kyberšikanou v závislosti na věku dítěte.

Čtvrtá hypotéza je: **Ve větších městech je i výskyt šikanování větší.** Tuto hypotézu vysvětluje již zodpovězená hypotéza druhá. Uvádí, že na ZŠ E. Beneše v Soběslavi, jakožto v malém městě, se šikana vyskytuje u 8 % (12) a kyberšikana u 30 % (47) ze všech zde zkoumaných žáků. Oproti tomu ve městě velkém, tj. na ZŠ J. Š. Baara dochází k šikanování u 19 % (39) žáků, a kyberšikana zde postihuje 50 % (103) dětí druhého stupně.

Taktéž poslední hypotéza byla potvrzena. Tak jako ovzduší v menších městech, je i prostředí pro vývoj a vychovávání dětí daleko čistší než v městech čítajících desetitisíce obyvatel. Situace je dle mého názoru dána především tím, že malá města nejsou tak anonymní jako ta velká. Učitelé jsou mnohdy blízkými přáteli rodičů dětí, které ve své třídě mají. Chování dětí je tedy mnohem více kontrolováno. Taktéž se domnívám, že mimoškolní aktivity, při kterých se děti setkávají v menších městech, jsou „zdravější“, a často se při nich setkávají právě ti spolužáci ze školních lavic. Učí se při nich vzájemnému respektu a týmové práci, kterou posléze automaticky uplatňují i při vyučování.

ZÁVĚR

V této práci byla řešena problematika šikanování a kyberšikanování. V první řadě jsou tyto pojmy popsány a vysvětleny na řadě příkladů z reálného života. Stěžejní částí byl výzkum, který probíhal na druhém stupni dvou vybraných základních škol.

K šikanování mezi dětmi na druhém stupni zkoumaných základních škol bezesporu dochází. U žáků, kteří navštěvují ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích je přítomnost šikany a taktéž kyberšikany častější, než u dětí ze ZŠ E. Beneše v Soběslavi. S konkrétními hodnotami pro jednotlivé ročníky a třídy, se čtenář může seznámit dále, viz Příloha P II pro šikanu a Příloha P III pro kyberšikanu. Metody, které při běžné šikaně útočníci na zkoumaných školách používají, jsou mírnějšího charakteru. Jak dokazuje provedený výzkum, jedná se zpravidla o ignorování, posmívání, pomlouvání, ponižování a nadávání. Fyzická přítomnost agrese se objevuje pouze ve výjimečných případech. Pokud jde o šikanu kybernetickou, ta je uplatňována mnohem častěji v prostředí internetu než prostřednictvím mobilního telefonu. Mnohdy zasahuje do života mladých lidí prostřednictvím sociálních sítí a chatu, přičemž zde často dostávají zprávy, které je vulgárně napadají, zesměšňují či sexuálně provokují. Ve většině případů se oběť nikdy nedozví, od koho jim tyto zprávy přišly, což jen potvrzuje jednu z hlavních tváří kyberšikany – anonymitu. Potěšující je zjištění, že ve většině případů, kdy děti byly takto napadeny, posléze zvolily správné postupy, jenž jim pomohly dopady kyberšikany odvrátit anebo alespoň zmírnit. To svědčí o jejich zkušenostech a dobré informovanosti, kterou dnes v oblasti informačních technologií mají.

Děti používají počítač převážně každý den, a jak uvedly, tak čas, který na něm vždy stráví, většinou nepřesáhne tři hodiny. Internet mají standardně dostupný doma, většinou přímo ve svém pokoji, a ve škole, přičemž cestu k němu si nachází i v kavárnách a knihovnách. Prakticky všechny děti vlastní svůj mobilní telefon, který používají mnohem více k psaní textových zpráv, než k volání. Malá skupinka žáků se jeho prostřednictvím připojuje taktéž k internetu. Dá se hovořit o tom, že většina dětí si chrání své soukromí a s osobními informacemi zacházejí vcelku opatrně. Vědí o jejich možném zneužití, a proto je na internetu nezveřejňují. Žáci přiznali, že internet využívají převážně pro zábavu. Velmi často stahují hudbu a filmy, používají sociální sítě, hrají hry, mailují a chatují. Zarážející je zjištění, že jen poskrovnu na internetu hledají informace do školy.

Rodiče s počítačem ve většině případů pracují a jejich znalosti děti hodnotí převážně jako dobré až velmi dobré. Taktéž se zajímají o počítačové aktivity svých dětí, ale většinou je při práci nechávají bez kontroly.

Ať už se děti ve škole setkávají s šikanou, nebo mají to štěstí, že se jim podobné problémy vyhýbají, jsou v převážné většině ve své třídě spokojeni. Skoro každý žák má ve své třídě dobrého kamaráda a většinou patří i do nějaké party.

Pokud porovnáím získané údaje z obou zkoumaných škol, lepších výsledků se těší ZŠ E. Beneše v Soběslavi, kterou také v dětství navštěvoval. Žáci se tu se šikanou setkávají méně často, a dle jejich odpovědí jsou na této škole i spokojenější než žáci ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Touto prací a jejími poznatky se snažím přispět ke zlepšení informovanosti ohledně problému chování žáků na školách. Informace, které jsem od dětí získal a posléze vyhodnotil, předám výchovným poradcům na zkoumaných školách, kteří pak na jejich základě podniknou potřebné kroky ke zlepšení atmosféry v problémových třídách. Jestliže se s jejich pomocí podaří, byť jen v jediném případě, zastavit trápení mladého člověka, dosáhne tato práce mnohem většího významu. Pro mne osobně by to bylo tou nejlepší odměnou za úsilí a čas, které jsem při projektu strávil.

ZÁVĚR V ANGLIČTINĚ

This diploma thesis is about the problems of bullying and cyber-bullying. Primarily, these definitions are described and explained on the examples from real life. The fundamental part was a research in the higher classes of two chosen primary schools.

Bullying among children of these two schools definitely occurs. Bullying and cyber-bullying are more common in the primary school J.S. Baara in Ceske Budejovice than in the primary school E. Benese in Sobeslav. The concrete figures for every single class are available in the Supplement P II for bullying and in the Supplement P III for cyber-bullying.

The methods that are used by aggressors in the tested schools are generally milder. The research shows that it is usually ignoring, mockery, slandering, humiliation and verbal abuse. Physical aggression appears only exceptionally. Concerning the cyber-bullying, it is more common in the environment of the Internet than through the mobile phone. It intervenes in young people's lives by means of social networks and chat rooms where they often get messages that are vulgar, ridiculing or sexually provoking. In most of the cases the victims never find out from who the message was sent. It just ratifies one of the main "faces" of cyber-bullying - anonymity. A pleasant fact is that in most cases when the children were abused in this way, they eventually chose the right way that helped them to foil or at least reduce the impacts of cyber-bullying. It gives evidence of their experience and good informedness that they have nowadays in information technology.

Most of the children use their computers almost every day and as they said the time they spend on it mostly does not exceed 3 hours per day. They usually have the Internet at home, mostly in their bedrooms, and at school but it is also accessible in cafes or libraries. Almost all children own their own mobile phones which are used more for texting than calling. A small group of pupils uses their mobile phones also for surfing on the Internet. Most of the children protect their privacy and they are quite careful with personal information. They know about the possible abuse and that's why they don't publish personal details on the Internet.

The pupils admitted that they mainly use the Internet for fun. They often download movies and music, use social networks, play games, send e-mails and chat. Startling is the finding that they very rarely look for information for school.

Most of their parents work with computers and their children evaluate their knowledge as good or very good. Parents are also interested in their children's computer activities but in most cases they do not control their children while they are on the Internet.

Whether the children experienced bullying at school or not, they are largely satisfied in their class. Almost every student has their good friend or is a member of a gang.

When I compare the results from these two tested schools, a better outcome has been found in the primary school in Sobeslav which I also attended as a child. The pupils face bullying less often and according to their replies they are more content than the pupils from the primary school in Ceske Budejovice.

This work and its results should contribute to a better informedness with regard to problems in pupils' behaviour in primary schools. Information which I got and then evaluated will be passed on to pedagogical advisors who will be able to undertake the appropriate steps to make the atmosphere in problematic classes better. If this helps at least one young person, this work will be much more valuable. For me personally this would be the best reward for my time and effort that I spent on this project.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AUGER, M. – T., BOUCHARLAT, CH. *Učitel a problémový žák. Strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha : Portál, 2005. 128 s. ISBN 80-7178-907-0.
- [2] BARNFIELD, Graham. *Sp!ked : humanity is underrated* [online]. 2005 [cit. 2010-04-13]. Happy Slaps: fact and fiction. Dostupné z WWW: <<http://www.spiked-online.com/Articles/0000000CAAD3.htm>>.
- [3] *BBC NEWS* [online]. 2007 [cit. 2010-02-12]. 'Happy slap' killing gang jailed . Dostupné z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/6919659.stm>.
- [4] BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- [5] Česko. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/soubory-ke-stazeni.html>>.
- [6] ČEVELA, Rostislav, ČELEDOVÁ, Libuše, DOLANSKÝ, Hynek. *Výchova ke zdraví pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 112 s. ISBN 978-80-247-2860-5.
- [7] ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky : Domácí násilí, stalking, predikce násilí*. Praha : Grada Publishing a.s., 2008. 150 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
- [8] FROUZOVÁ, Kateřina. *IDNES.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-03-15]. Ředitel školy zfackoval žáka a dal výpověď. Podívejte se. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/reditel-skoly-zfackoval-zaka-a-dal-vypoved-podivejte-se-pis-/domaci.asp?c=A080605_192232_domaci_pei>.
- [9] HALLIGAN, John. *Ryan* [online]. 2009 [cit. 2010-04-15]. If We Only Knew, If He Only Told Us. Dostupné z WWW: <<http://www.ryanpatrickhalligan.org>>.
- [10] *Help net security* [online]. 2010 [cit. 2010-04-17]. 10 online safety tips. Dostupné z WWW: <<http://www.net-security.org/secworld.php?id=9129>>.

- [11] CHRÁSTKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. 265 s. ISBN 80-2471-369-1.
- [12] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
- [13] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
- [14] KŘEŠŤANOVÁ, Lucie. *Kyberšikana aneb Nikdy nevíš, kdo je na druhé straně. Gong : měsíčník pro občany a mládež s vadami sluchu*. 2009, roč. 38, č. 5-6, s. 8-9. ISSN 0323-0732.
- [15] KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 152 s. ISBN 80-7178-945-3.
- [16] MACHÁČKOVÁ, Pavla. *Kyberšikana: ubližování bez hranic?. Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 9, s. 50-53. ISSN 1212-9607.
- [17] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [18] *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. Č.j. 24246/2008-6. 2008 [cit. 2010-01-10]. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_preveni_a_reseni_sikanovani.pdf>.
- [19] PETRÁČKOVÁ, Věra, et al. *Akademický slovník cizích slov*. Miroslava Sodomková. 1. (dotisk) vyd. Praha : Academia, 1998. 836 s. ISBN 80-200-0607-9.
- [20] *Protišikaně.cz* [online]. 2009 [cit. 2010-03-21]. Jak se bránit. Dostupné z WWW: <<http://proti-sikane.saferinternet.cz/jak-se-branit>>.
- [21] *Přehledový list Kyberšikana 1 a 2* [online]. Olomouc : [s.n.], 2009 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://cms.e>

- bezpeci.cz/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,20/Itemid,2/lang,czech/>.
- [22] REJLEK, Vladimír. *FilmWave* [online]. 2002 [cit. 2010-04-02]. Snuff film. Dostupné z WWW: <<http://filmwave.srnet.cz/tema/snuff.htm>>. ISSN 1213-2314.
- [23] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- [24] ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- [25] SÁVA, Arabadžiev. *PhDr. Arabadžiev Sáva : Násilí ve společnosti* [online]. 2008 [cit. 2010-04-15]. Šikana učitelů. Dostupné z WWW: <<http://sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>.
- [26] *Sdružení linka bezpečí* [online]. 2010 [cit. 2010-04-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/>>.
- [27] SHOEMAKER-GALLOWAY, Jace. *Suite101.com* [online]. 2007 [cit. 2010-03-13]. What is Happy Slapping?. Dostupné z WWW: <http://internet.suite101.com/article.cfm/happy_slapping>.
- [28] SURYNEK, Alois, KOMÁRKOVÁ, Růžena, KAŠPAROVÁ, Eva. *Základy sociologického výzkumu*. Praha : Managment Press, 2001. 162 s. ISBN 80-7261-038-4.
- [29] SVOBODOVÁ, Lenka. *Nenechte se šikanovat kolegou : Mobbing - skrytá hrozba*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 112 s. ISBN 978-80-247-2474-4.
- [30] *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém : Sborník příspěvků z konference, Praha, 19. března 2009*. Lenka Philippová, Pavlína Janošová; Předmluva Pavel Říčan. 1. vyd. Brno : Tribun EU, 2009. 270 s. Dostupný z WWW: <http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf>. ISBN 978-80-7399-857-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- ICT Informační a komunikační technologie.
(z *anglického Information and Communication Technologies*)
- MMS Multimediální zpráva
(z *anglického Multimedia Messaging Service*)
- PC Osobní počítač
(z *anglického Personal Computer*)
- PČR Policie České republiky
- SMS Krátká textová zpráva.
(z *anglického Short Message Service*)
- WWW Obecné označení internetových stránek – často nahrazováno slovem web.
(z *anglického World Wide Web*)

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1 Hierarchie základních potřeb jedince (A. Maslow)</i>	<i>17</i>
---	-----------

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 Klasifikace typů šikany dle Koláře (2001, s. 32)</i>	13
<i>Tabulka 2 Rozložení respondentů z hlediska pohlaví na jednotlivých školách</i>	56
<i>Tabulka 3 Rozložení respondentů do jednotlivých tříd.....</i>	56
<i>Tabulka 4 Dostupnost dětí k internetu</i>	58
<i>Tabulka 5 Hodnocení počítačových znalostí matky.....</i>	61
<i>Tabulka 6 Hodnocení počítačových znalostí otce.....</i>	61
<i>Tabulka 7 Varianty obtěžujících zpráv</i>	65
<i>Tabulka 8 Domnělí autoři agresivních zpráv</i>	66
<i>Tabulka 9 Shrnutí reakcí obětí kyberšikany.....</i>	68
<i>Tabulka 10 Pozitiva komunikace prostřednictvím internetu</i>	69
<i>Tabulka 11 Zveřejněné a nezveřejněné informace v prostředí internetu.....</i>	71
<i>Tabulka 12 Obsah na internetu zveřejněných fotografií/videí.....</i>	72
<i>Tabulka 13 Reakce žáků na zveřejněné fotografie/videoa</i>	73
<i>Tabulka 14 Identifikace agresorů z pohledu lokace ve škole</i>	75
<i>Tabulka 15 Četnost různých způsobů šikanování.....</i>	77
<i>Tabulka 16 Četnost výskytu šikany na různých místech</i>	78
<i>Tabulka 17 Celková spokojenost dětí ve třídě</i>	80

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1 Rozložení respondentů podle navštěvovaných škol</i>	55
<i>Graf 2 Rozložení respondentů z hlediska pohlaví.....</i>	56
<i>Graf 3 Četnost používání počítače.....</i>	57
<i>Graf 4 Čas strávený na počítači</i>	57
<i>Graf 5 Vlastní mobilní telefon</i>	58
<i>Graf 6 Využití základních služeb mobilního telefonu</i>	59
<i>Graf 7 Využití internetu v mobilním telefonu.....</i>	60
<i>Graf 8 Rodiče a počítač</i>	60
<i>Graf 9 Počítačové znalosti rodičů v porovnání</i>	61
<i>Graf 10 Zájem rodičů o práci dětí na PC.....</i>	62
<i>Graf 11 Rodičovská kontrola dětí u PC.....</i>	63
<i>Graf 12 Četnost aktivit dětí na internetu</i>	64
<i>Graf 13 Zkušenosti s nepříjemnými zprávami</i>	65
<i>Graf 14 Komunikační kanály zákeřných zpráv</i>	66
<i>Graf 15 Složení domnělých agresorů z hlediska pohlaví.....</i>	67
<i>Graf 16 Zkušenosti s agresivním materiálem v prostředí internetu</i>	69
<i>Graf 17 Jak děti zachází s informacemi v prostředí internetu.....</i>	70
<i>Graf 18 Na internetu zveřejněné a nezveřejněné informace v porovnání.....</i>	71
<i>Graf 19 Fotografie/video zveřejněná třetí osobou</i>	72
<i>Graf 20 Existence šikanování ve třídách</i>	74
<i>Graf 21 Ublížování ve školním prostředí.....</i>	75
<i>Graf 22 Identifikace agresorů z hlediska pohlaví.....</i>	76
<i>Graf 23 Identifikace velikosti skupiny agresorů</i>	76
<i>Graf 24 Izolovanost obětí ve třídě</i>	78
<i>Graf 25 Kamarádské vztahy mezi dětmi ve třídě</i>	79
<i>Graf 26 Začlenění dětí do třídního kolektivu.....</i>	79

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Výskyt šikany ve třídách

Příloha P III: Výskyt kyberšikany ve třídách

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P II: VÝSKYT ŠIKANY VE TŘÍDÁCH

ZŠ E. Beneše v Soběslavi

	6. ročník			7. ročník			8. ročník			9. ročník		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
počet žáků	27	25	-	11	22	-	16	15	-	18	10	12
případů šikany ve třídě	0	1	-	3	1	-	3	1	-	1	0	2
velikost skupiny	0,0%	4,0%	-	27,3%	4,5%	-	18,8%	6,7%	-	5,6%	0,0%	16,7%
výskyt šikany v ročníku	1,9%			12,1%			12,9%			7,5%		

ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích

	6. ročník			7. ročník			8. ročník			9. ročník		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
počet žáků	16	16	24	19	16	21	18	17	21	20	16	-
případů šikany ve třídě	4	3	5	3	3	0	3	9	3	4	2	-
velikost skupiny	25,0%	18,8%	20,8%	15,8%	18,8%	0,0%	16,7%	52,9%	14,3%	20,0%	12,5%	-
výskyt šikany v ročníku	21,4%			10,7%			26,8%			16,7%		

PŘÍLOHA P III: VÝSKYT KYBERŠIKANY VE TŘÍDÁCH

ZŠ E. Beneše v Soběslavi

	6. ročník			7. ročník			8. ročník			9. ročník		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
počet žáků	27	25	-	11	22	-	16	15	-	18	10	12
případů kyberšikany ve třídě	5	1	-	8	4	-	5	7	-	9	4	4
velikost skupiny	18,5%	4,0%	-	72,7%	18,2%	-	31,3%	46,7%	-	50,0%	40,0%	33,3%
výskyt kyberšik. v ročníku	11,5%			36,4%			38,7%			42,5%		

ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích

	6. ročník			7. ročník			8. ročník			9. ročník		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
počet žáků	16	16	24	19	16	21	18	17	21	20	16	-
případů kyberšikany ve třídě	1	5	14	10	6	10	8	14	15	14	6	-
velikost skupiny	6,3%	31,3%	58,3%	52,6%	37,5%	47,6%	44,4%	82,4%	71,4%	70,0%	37,5%	-
výskyt kyberšik. v ročníku	35,7%			46,4%			66,1%			55,6%		